

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta bezpečnostního managementu

Katedra společenských věd

**Politické procesy v Československu
v 50. letech 20. století**

Bakalářská práce

The Political Trials in Czechoslovakia in the 1950s

Bachelor thesis

VEDOUCÍ PRÁCE

PhDr. Petr Nesvadba, CSc.

AUTOR PRÁCE

Lucie Míková

PRAHA

2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Ve Košicích, dne 3.3.2022

.....
Lucie Míková

Poděkování

Na tomto místě bych velmi ráda poděkovala PhDr. Petru Nesvadbovi, CSc., vedoucímu mé bakalářské práce, za jeho odbornou pomoc, vstřícnost a cenné rady po celou dobu zpracování práce.

ANOTACE

Bakalářská práce s názvem Politické procesy v Československu v 50. letech 20. století je po úvodu zaměřena na složitou cestu vedoucí k politickým procesům, kde shrnuje vývoj v Československu po roce 1945 s bližším zaměřením na Vítězný únor a mezinárodně-politický kontext procesů. Poté jsou analýze podrobeny samotné procesy. Nechybí ani jejich podrobná typologie. Zde jsou přiblíženy jednotlivé politické procesy, zejména proces se Slánským a spol. V práci se také dostáváme i k právní úpravě předmětného období a k průběhu trestní řízení. Práce je zakončena jednotlivými etapami pokusů revidování politických procesů a provádění rehabilitace odsouzených.

KLÍČOVÁ SLOVA

politické procesy * komunismus * únor 1948 * Studená válka * trestní řízení * odsouzení * nezákonnost * perzekuce * rehabilitace * komise

ANNOTATION

political trials * communism * February 1948 * Cold war * criminal proceedings * convicted * illegality * persecution * rehabilitation * commission

KEY WORDS

Bachelor thesis entitled The Political Trials in Czechoslovakia in the 1950s focuses, after the introduction, on a complex path leading to political processes, where it summarizes developments in Czechoslovakia after 1945 with a closer focus on Victorious February and the international-political context of the trials. Then the trials themselves are subjected to analysis. There is also a detailed typology. The individual political trials are presented here, especially the process with Slánský et al. In this work we also get to the legal regulation of the period in question and to the course of criminal proceedings. The work ends with individual stages of attempts to revise political processes and rehabilitate convicts.

Obsah

Úvod.....	6
1. Situace a vývoj v Československu po roce 1945.....	7
1.1. Vyrůstající problémy.....	8
1.2. Studená válka.....	9
1.3. Vítězný únor.....	11
1.4. Důsledky února 1948 pro další vývoj Československa.....	13
2. Politické procesy.....	14
2.1. Právní úprava.....	17
2.2. Trestní řízení.....	18
2.2.1 Přípravná fáze.....	19
2.2.2 Hlavní líčení.....	22
3. Druhy politických procesů.....	24
3.1. Procesy s nekomunisty.....	24
3.2. Církevní procesy.....	27
3.3. Procesy s příslušníky ozbrojených sil.....	31
3.4. Procesy s „vnějšími nepřáteli“.....	35
3.5. Hospodářské procesy.....	39
3.6. Procesy s komunistickými funkcionáři.....	42
3.6.1 Proces s „Protistátním spikleneckým centrem“.....	42
3.6.2 Proces se slovenskými buržoazními nacionalisty.....	47
3.7. Další procesy.....	48
4. Rehabilitace a revize procesů.....	49
4.1. Baráková komise.....	50
4.2. Amnestie.....	53
4.3. Kolderova komise.....	54
4.4. Barnabitská komise.....	55
4.5. Vývoj roku 1968.....	56
4.6. Pillerova komise.....	59
4.7. Kempného komise.....	60
4.8. Situace v letech devadesátých.....	60
Závěr.....	62
Seznam použité literatury a zdroje.....	63
Seznam příloh.....	67
Přílohy.....	68

Úvod

Od pádu komunistického režimu uplynulo již 32 let. Období komunistického totalitního režimu, trvající 41 let, je dodnes znám jako doba plná nezákonností a perzekucí, jež si většina z nás dnes nedokáže ani představit. Jako vrcholnou éru těchto nezákonností a perzekucí by se daly označit právě politické procesy 50. let, kterým je tato bakalářská práce věnována. Odehrávaly se v té nejtemnější době tehdejšího režimu. Komunistické vedení je využilo k upevnění své moci a hlavně k odstranění „nepohodlných“ lidí a jejich odporu.

Zvolit téma bakalářské práce nebylo těžké, jelikož mě moderní dějiny zajímají, především období komunistického vedení naší země. První impulzem se stalo zhlédnutí filmu Doznání, ve kterém je vyobrazen osud A. Londona, a filmu Milada. A jelikož jsem se o této části naší historie chtěla dozvědět více, rozhodla jsem spojit příjemné s užitečným a zvolit si to jako téma mé bakalářské práce.

Práce je členěna na kapitoly. V úvodní kapitole nastíním slepitou cestu, která vedla k nastolení totalitní komunistické moci. Kapitola druhá obsahuje popis samotných politických procesů. Jejich deskripci doplňuje právní problematika a průběh trestního řízení. Nejobsáhlejší je kapitola třetí týkající se typologie samotných procesů. Zde jsou politické procesy rozděleny na sedm druhů a u každý je detailnější popsán. Ovšem nelze postihnout všechny tehdejší procesy, proto jsem se zaměřila na ty nejvýznamnější. Nejpodrobněji je popsán proces „s protistátním spikleneckým centrem“. Závěrečnou kapitolu práce tvoří rehabilitace a revize procesů, kde se věnuji jednotlivým rehabilitačním komisím, roku 1968 a vývoji revizí po pádu komunismu.

Cílem této bakalářské práce je seznámit čtenářem s tímto podstatným tématem naší historie, které mělo vliv nejen na vývoj naší historie, ale i na mnoho životních osudů.

1. Situace a vývoj v Československu po roce 1945

Ještě před samotným koncem druhé světové války byla tehdejší prezidentem Edvardem Benešem jmenována nová vláda, jež byla složena na základě dohody mezi londýnskou exilovou vládou a komunistickou moskevskou emigrací. Ministerským předsedou se stal Zdeněk Fierlinger. Díky tomu, že komunistické strany byly dvě (KSS a KSČ), dosáhli komunisté nejvíce ministerských křesel. Takto vytvořená vláda 5. dubna 1945 ve slovenských Košicích přijala programový dokument známý jako Košický vládní program. Tento dokument byl jakousi reformou politického systému Československa a stal se tak podporou na cestě komunistů k moci. „*Odhodlána vykořenit fašismus politicky a morálně do všech důsledků, vyhlásí vláda zákaz všech fašistických stran a organizací a nedovolí obnovení v jakékoli formě těch politických stran, které se tak těžce provinily na zájmech národa a republiky (agrární strany, její odnože tzv. živnostenské strany, Národního sjednocení, jakož i těch stran, které v r. 1938 splynuly s lidovou stranou).*“¹ Velkou rolí v politickém životě a jakousi zákonitostí se měla stát národní jednotka. Proto byla vytvořena Národní fronta Čechů a Slováků – orgán, kde měly být zastoupené všechny povolené strany, a právě zde se měly řešit tehdejší problémy.

Stabilitu si ale poválečné Československo nechtělo udržet jen v rovině politické, ale také v rovině národnostní. Po vyhlášení prezidentských dekretů, jimiž byla zprvu nahrazována zákonodárná moc, došlo k masivnímu znárodňování dolů, klíčového průmyslu, bank a soukromých pojišťoven. Dále také tyto dekry řešily tresty kolaborantů s nacisty, skutečných i těch zdánlivých. V tomto případě se jednalo o tzv. retribuční dekry (velký retribuční dekret z 19. 6. 1945 – *o trestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech*, malý retribuční dekret z 27. 10. 1945 – *o trestání některých provinění proti národní cti*). Komunisté tímto odstranili své odpůrce, i když někteří z nich si vstupem do komunistické strany zajistili delší život. Řešení se nevyhnuly ani národní menšiny. Z Němců a Maďarů, jakožto největších dvou menšin, se stala skupina bezprávných. Majetek jim byl zabaven a sebráno státní občanství.

¹Košický vládní program: *Text* [online]. [cit. 2021-10-30]. Dostupné z: <https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/kosicky-vladni-program-5-4-1945/>

Odsun ale ze začátku neprobíhal nijak hladce, probíhal tzv. divoký odsun. O organizovaném odsunu německé menšiny se lze bavit až po Postupimské konferenci, kde bylo stanoveno, že odsun německých obyvatel bude probíhat organizovaně a pod dohledem. Ovšem o odsunu Maďarů nebylo řečeno ani slovo, proto československá vláda musela jednat přímo s vládou Maďarskou. Proběhla proto pouhá výměna obyvatelstva, a to ještě ve skrovném rozsahu. Tyto dekrety byly prohlášeny za zákony prozatímním Národním shromážděním, jenž 28. října zahájilo svou činnost.

Popularita a oblíbenost komunistických stran i tak nadále rostla, a proto nebyl ve volbách do Ústavodárného národního shromáždění ČSR, které se uskutečnily roku 1946, důvod narušovat jejich svobodný a demokratický průběh. Na základě těchto voleb měl být nahrazen prozatímní stav a vedení státu mělo připadnout řádným orgánům. Komunistickým stranám, jakožto levicovým, nahrával fakt, že levicové strany byly u moci o v okolním světě. *„Lidé byli již znaveni starým světem a chtěli ukončit chudobu, temno a hrozbu válkou. Chtěli nový svět a viděli ho v programu komunistického strany.“*² Proto není divu, že ve výsledku komunisté získaly 40,17 % hlasů v Čechách. Na Slovensku ovšem vyhrála Demokratická strana s 62 %. Ve výsledku komunisté získali celkově 114 poslaneckých mandátů a stali se tam jasným vítězem voleb. 2. června 1946 jmenovaná nová vláda v čele s Klementem Gottwaldem, kde KSČ obsadila 7 křesel, KSS 2 křesla, národní socialisté, lidovci a demokraté 4 křesla a sociální demokraté 3 křesla.³

1.1. Vzdávající problémy

Už při jednání o sestavení vlády začaly přicházet problémy mezi komunistickou stranou a ostatními stranami. Mylně se všechny nekomunistické strany po volbách domnívaly, že postupně prosadí prvky parlamentní demokracie, a proto se čím dál tím více a odvážněji stavěly proti komunismu. Postupně začalo být jasnější, že Národní fronta se dostává do krize. Začal „zápas o udržení

² FRIEDL, Jiří, Blanka ZUBÁKOVÁ a Jana ŠKERLOVÁ. *Parlamentní volby 1946 a Československo: souvislosti, prognózy, fakta, následky*. Praha: Historický ústav, 2017. Knihy dokumenty. ISBN 978-80-7286-310-5., str. 239

³ PhDr. Pavel BĚLINA, CSc. a kol. *Dějiny zemí Koruny české II.: Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha: Paseka, 1999. ISBN 80-7185-275-0, str. 258

demokracie“. Probíhaly různé kampaně, masové protesty, dokonce i inscenované aféry a pokusy o atentáty. Demokratickým stranám až pozdě došlo, že musí spojit síly dohromady, a proto nebyly schopné vytvořit masové hnutí na obranu demokracie. Oproti nim komunisté takové hnutí vytvořit uměli, a tak navrhli milionářskou dávku jako zvláštní příjem státního rozpočtu. Jednalo se o zdanění majetku, jehož hodnota byla větší než jeden milion korun.

K zhoršující se politické situaci se ale přidaly i jiné nepříjemnosti. V roce 1947 se situace začala zhoršovat téměř ve všech směrech. Produkce zemědělství klesla ještě po předválečnou úroveň, jelikož přišlo období sucha. Díky suchu a neúrodě nastaly problémy se zásobováním obyvatelstva. Nezdar postihl i tržní prostředí. Po znárodnění podniků nebyla většina z nich schopna se na zahraničním trhu uchytit, čímž klesal vývoz a prodej v zahraničí.

1.2. Studená válka

Nezhoršovala se ale bohužel pouze situace v českých a slovenských zemích, ale také situace mezinárodní. Vztahy mezi Sovětským svazem a Spojenými státy se začaly postupně vyostřovat. Svět se pomalu začínal rozdělovat. Toto rozdělení a napjaté vztahy symbolizovala tzv. studená válka. Nejednalo se o válku v pravém slova smyslu, využívaly se spíše zbraně nevojenského typu, jako např. propaganda a diplomatické souboje. K použití vojenských sil nedošlo jenom díky tomu, že si obě strany byly vědomy následků. Při existenci jaderných zbraní by tato válka znamenala pro obě strany sebevraždu. Proto válka zůstala studenou.

Začátky tohoto období nejsou zcela jasné. Existují dva názory, první bere jako začátek konferenci v Jaltě, která se konala v únoru 1945 a měla za hlavní úkol vyřešit poválečné uspořádání světa a rozdělení moci. Druzí zase považují jako první krok projev Winstona Churchilla, britského premiéra, který se konal 5. března 1946 ve Fultonu. Tento projev vstoupil do dějin tím, že v něm poprvé bylo přímo zmíněno rozdělení světa tzv. železnou oponou. *„Od Štětína na Baltu po Terst na Jadranu byla přes kontinent spuštěna železná opona. Za touto linií leží všechna hlavní města starých států střední a východní Evropy: Varšava, Berlín, Praha, Vídeň, Budapešť, Bělehrad, Bukurešť a Sofie. Všechna tato*

vynikající města a jejich obyvatelé se nacházejí v něčem, co musím nazvat sovětskou sférou.“⁴

Všechno ještě podpořila Trumanova doktrína, vyhlášená 12. března 1947 v americkém kongresu. Vznikla na popud britského premiéra Churchilla, který již nadále nebyl schopen poskytovat prostředky jak pro Řecko, tak Turecko. Evropské státy byly celkově válkou zničené a bída se rozrůstala čím dál tím více, což bylo jasným plusem pro Sovětský svaz, který v takovýchto státech mohl jednoduše převzít moc a nastolit svůj režim. Proto Spojené státy ve snaze zastavit sovětizaci chtěly poskytnout jak finanční, tak hospodářské prostředky k posílení demokratických zemí. V tomto dokumenty byly státy totiž rozděleny na dvě kategorie: demokratické, nebo o demokracii usilující a totalitní.⁵ V rámci demokratických států byla možnost pomoci značně větší než v těch, které již byly začleněné do sovětské zájmové sféry. Hospodářská pomoc byla již dále charakterizována v tzv. Marshallově plánu. Autor tohoto plánu, George Marshall, předpokládal, že hospodářská pomoc bude klíčová pro obnovu evropské ekonomiky a hospodářství, jelikož zastaví případnou sovětizaci. Sovětský svaz samozřejmě odmítl účast na tomto plánu. Československo sice o účasti uvažovalo, dokonce přijalo pozvání na pařížskou konferenci, ale po jednání v Moskvě nakonec pomoc odmítlo. „*Stalin totiž oznámil naší delegaci, že československou účast bude kvalifikovat jako čin namířeny proti SSSR, který zpochybňuje československo-sovětské spojenectví.*“⁶ Tím se Československo dostalo do úplných spárů Sovětského svazu. SSSR ovšem nenechal tento plán chladným, a proto bylo vytvořeno Informbyro, díky kterému byli schopni kontrolovat dění v zemích východního bloku. V oblasti hospodářské došlo k založení RVPH, tzv. Rady vzájemné hospodářské pomoci.

Všechny tyto události urychlily rozdělení světa a studená válka začínala nabírat na obrátkách. Sovětský svaz stále více rozšiřoval svůj vliv v zemích

⁴ „Napříč celým kontinentem byla spuštěna železná opona“. Před 75 lety varoval Churchill před rozpínavostí Sovětského svazu. Česká televize [online]. [cit. 2021-11-12]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/3264830-napric-celym-kontinentem-byla-spustena-zelezna-opona-pred-75-lety-varoval-churchill>

⁵ PhDr. Pavel BĚLINA, CSc. a kol. Dějiny zemí Koruny české II.: Od nástupu osvětlenství po naši dobu. Praha: Paseka, 1999. ISBN 80-7185-275-0, str. 260

⁶ Tamtéž, str. 262

východního bloku, přičemž v západním bloku se schylovalo k založení Severoatlantické obranné aliance (NATO). NATO bylo tedy založeno roku 1949 státy USA, Belgie, Dánska, Francie, Velké Británie, Islandu, Itálie, Kanady, Lucemburska, Nizozemí, Norska a Portugalska. Jako protisílu vůči NATO východ až v roce 1955 přijal Varšavskou smlouvu. Oficiálně se tato smlouva jmenovala Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci a byla přijata celkem osmi evropskými zeměmi – SSSR, NDR, Albánie, Bulharska, Polska, Rumunska, Československa a Maďarska.⁷

1.3. Vítězný únor

Politické napětí v Československu se pomalu ale jistě stupňovalo a vyvrcholení dosáhlo začátkem roku 1948. Ke klíčovému střetnutí došlo na základě poměrů v bezpečnosti. Komunisté zneužili skutečnost, že ministrem vnitra byl Václav Nosek, a právě prostřednictvím jeho se snažili tento resort ovládnout. Na velitelské posty Sboru národní bezpečnosti (SNB) a Státní bezpečnosti (StB) – označení pro tajnou policii – byli postupně dosazováni členové komunistické strany. 13. února o pozastavení ministrových rozkazů rozhodla vláda, čemuž se ale sám nehodlal podřídit.

Za počátek únorové krize by se dal považovat 17. únor, kdy měla vláda projednat zprávu Prokopa Drtina související s usnesením z 13. února – o zneužívání bezpečnosti. Jelikož ale nebyl ministr vnitra přítomen, předseda vlády Gottwald toto zamítl. Ministři nekomunistických stran – národně socialistické, lidové a slovenské Demokratické strany byli v tuto chvíli připraveni podat demisi, pokud by usnesení nebylo plněno. Schůze se nakonec nedobrala závěru a skončila bez výsledku.

Klíčové jednání vlády proběhlo 20. února, kde měla být přednesena zpráva o bezpečnosti na základě usnesení z 13. února. Plnění tohoto usnesení bylo ostatními stranami vyžadováno, ale k jeho naplnění nedošlo. Proto se v tento den 12 ministrů z 26 rozhodlo k definitivnímu podání demise. V tu chvíli mohlo dojít ke dvou různým scénářům. Prezident demisi nepodepíše a bude jmenována

⁷ ČAPKA, František a Jitka LUNEROVÁ. 1948: Vítězný únor: cesta k převratu. Brno: CPress, 2012. Zlomové okamžiky. ISBN 978-80-264-0089-9, str. 84

úřednická vláda nebo se vyhlásí předčasné volby. Sociální demokraté v tuto chvíli zachovali neutrální tvář, nepodpořili ani demisi, ale ani vytvoření vlády s komunisty. Ještě tento den došlo k tzv. aktivizaci mas. Došlo k rozhodnutí o založení akčních výborů Národní fronty, které měly za úkoly vystoupit proti všem, kdo chtějí předčasné volby – tudíž proti komunistickým odpůrcům.

Na další den byla svolána manifestace na Staroměstském náměstí. Masové demonstrace probíhaly i ve všech velkých městech, kde z rozhlasů zněl Gottwaldův projev ze Staroměstského náměstí, v němž vyzval k ustavování akčních výborů Národní fronty. Nekomunistické strany nezhálely a snažily se o různá shromáždění, ale zdaleka nedosáhly na shromáždění komunistická.

V neděli 22. února se konal sjezd závodních rad a odborových skupin. Došlo ke schválení rezoluce vydržující Gottwaldovo řešení této nelehké situace a vyžadující další znárodnování. Sociální demokraté si museli vybrat – buď vstoupí do vlády s komunisty nebo dojde k jejich konci. Odsouhlasena byla i generální stávka na 24. února. A jelikož zde byla řešena i otázky bezpečnosti, byly vytvořeny tzv. Lidové milice, což byly ozbrojené složky komunistů.

Lidové milice byly další den vysílány do ulic a Státní bezpečnost se začínala zbavovat svých odpůrců. Docházelo k zatýkání nebo k výzvám k odchodu z ministerských postů. Prezident Beneš si stále ještě stál za svým názorem, že nejmenuje vládu, ve které by nebyly zástupci všech stran. Toto rozhodnutí bylo podporováno i studenty, kdy se jich zhruba 10 tisíc vydalo průvodem na Hrad. Úterý 24. února se neslo v duchu generální stávky, které se zúčastnilo 2,5 milionu lidí. Nebyla ničím jiným než prostředkem k nátlaku.

Posledním dnem únorové krize byla středa 25. února. Tímto dnem byl definitivně ustanoven Ústřední akční výbor Národní fronty, v němž zasedli komunisté, sociální demokraté, „prokomunističtí“ politici národních socialistů a lidovců, členové Ústřední rady odborů a zástupci 21 celostátních korporací. V čele výboru stanul A. Zápotocký.⁸ Prezidentu Benešovi byl předložen návrh nové vlády. Návrh podepsal a přijal demisi 14 ministrů. Tím komunisté dosáhli

⁸ ČAPKA, František a Jitka LUNEROVÁ. 1948: Vítězný únor: cesta k převratu. Brno: CPress, 2012. Zlomové okamžiky. ISBN 978-80-264-0089-9, str. 117

moci a místo režimu lidové demokracie se na místě zrodil nový režim – totalitní komunistický režim.

1.4. Důsledky února 1948 pro další vývoj Československa

Jedním z prvních činů komunistů bylo oslabení až případné odstranění stran Národních fronty. Od 26. února se prováděly čistky ve stranách, např. lidovou stranu opustilo přibližně 200 tisíc členů. Slovenská Demokratická strana zanikla úplně. Čistka byla ale prováděna i mimo politickou sférou a do konce března bylo zbaveno funkce přibližně 30 tisíc osob. Počet členů komunistické strany kdežto stoupl o milion, členové KSČ se přednostně dostávali do vyšších funkcí. Byla nastolena tzv. nová kádrová politika, což zjednodušeně znamenalo, že členové KSČ byli upřednostňováni ve všech směrech.

Hlavním počinem, jehož dopad pocítovali českoslovenští občané po následující desetiletí, bylo přijetí tzv. Ústavy 9. května. V ní došlo k omezení počtu zaměstnanců soukromých podniků na 50, v zemědělství bylo v soukromém vlastnictví povoleno pouze 50 hektarů půdy, velkoobchod byl znárodněn celkově a ekonomika byla kompletně podřízena státnímu plánování (od roku 1949 zavedeny pětiletky). Tuto ústavu ale prezident Beneš odmítl podepsat a abdikoval. Podepsána byla až novým prezidentem K. Gottwaldem a poté 14. července vstoupila v platnost.

Koncem května proběhly parlamentní volby. K demokratickým již měly daleko, jelikož si každý mohl vybrat poslance pouze z jednotné kandidátky Národní fronty. Volič tím pádem svobodně nevybíral, pouze schvaloval, co už bylo předem dáno. Jedinou možností nesouhlasu bylo vhození bílého hlasovacího lístku. Pouze necelých 10 % občanů našlo odvalu a tento lístek do urny vhodili. Ihned po volbách prezident Beneš abdikoval a nastoupil místo něj 14. června 1948 Klement Gottwald – první dělnický prezident – a v čele vlády stanul Antonín Zápotocký.

Začaly se objevovat projevy odporu proti totalitnímu režimu. Jako příklad lze uvést XI. všesokolský slet, který provolával slávu prezidentu Benešovi. Hned po tomto sletu byli představitelé Sokola zatčeni a Sokol jako takový byl zrušen. Nebyl ale sám, zrušen byl také Skaut, místo kterého vznikl tzv. Pionýr. K zásahům

došlo i na poli kultury, literatury a školství. Vše mělo značný marxistický nádech – zastaralé knihy byly vyřazovány z knihoven, jejich místo na policích zabraly ty s marxistickou tematikou. Ve školství docházelo k čistkám, a to jak na stranách studentů, tak profesorů. Povinnou výukou se stala výuka marxismu-leninismu. K postupné kontrole bylo podřízeno i zemědělství, kde vznikala jednotná zemědělská družstva (JZD), do kterých se slučovala všechna dosavadní družstva na vesnici a orientoval je na společnou výrobu.

Výstižným znakem této doby se stala masová nezákonnost, kdy komunisté porušovali zákony, a to i ty vlastní. S postupně vzrůstajícím odporem vůči režimu byli více hledáni „třídní nepřátelé“. Vznikaly tábory nucených práce (TNP), v armádě pomocné technické prapory (PTP) a koncentrační kláštery. Vše legalizoval zákon na ochranu lidově demokratické republiky (č. 231/1948 Sb. z 8. října 1948)⁹, o kterém se dále zmíním v kapitole věnované přímo právní úpravě procesů.

„Od počátku 50. let v politice KSČ přibývalo rysů, jimiž se dostávala do rozporu se zájmy stále větší části veřejnosti. Kritické postoje vůči ní zaujímali nejen příslušníci těch vrstev, které komunistický režim odmítaly ze zásadních důvodů po celou dobu jeho existence, ale odcizovat se jí začala i část dělnictva, a dokonce i nových elit, které si strana po únoru 1948 vytvořila. Komunistický režim v Československu se dostal do hluboké politické a ekonomické krize.“¹⁰

2. Politické procesy

Politické procesy patřily mimo jiné k hlavním nástrojům “organizovaného násilí” komunistického režimu.¹¹ Kromě masové nezákonnosti a široké škály perzekuce přispěly k provádění politických procesů také likvidace přirozené dělby a kontroly moci. V Československu proběhly celkově dvě vlny politických procesů: první v letech 1948–1954, druhá na začátku 70. let. Tato práce je ale věnována

⁹ ČAPKA, František a Jitka LUNEROVÁ. 1948: Vítězný únor: cesta k převratu. Brno: CPress, 2012. Zlomové okamžiky. ISBN 978-80-264-0089-9, str. 128

¹⁰ PÁNEK, Jaroslav, Oldřich TŮMA a Jana ŠKERLOVÁ. *Dějiny českých zemí: souvislosti, prognózy, fakta, následky*. Vydání druhé, doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. Knihy dokumenty. ISBN 978-80-246-3994-9., str. 524

¹¹ HEJL, Vilém. *Zpráva o organizovaném násilí*. Praha: Univerzum Praha, 1990. ISBN 80-852-0701-X., str. 149

té první vlně, té s větší krutostí trestů, očividnými nezákonnostmi a používáním fyzického násilí. Politické procesy představovaly jeden z represivních nástrojů tehdejšího režimu. Dle historika Kaplana tyto procesy sloužily k prosazení mocenského monopolu moci, prosazení sovětských zájmů, k řešení neustálého napětí mezi společností a mocí, likvidaci reálných i těch fiktivních odpůrců režimu. Jednoznačně jimi byly zakrývány pravé příčiny neúspěchu a byly vydávány za práci nepřátel režimu, nikoli oficiální politiky. Největší „úspěch“ ale sklidily v šíření strachu, politické hysterie a podezřívání jiných. Politickým procesům nahrávala i situace ve světě. Vypjaté vztahy mezi Západem a Východem neustávaly, spíše naopak, a proto panovalo přesvědčení, že dojde k válečnému vyústění a komunistický režim padne. Přidala si i situace uvnitř komunistického bloku – stupňující se spor Stalina s jugoslávským lídrem Titem a něj navazující „jugoslávská rezoluce“ Informačního byra. Dalším podnětem bylo Gottwaldovo oficiálně vyhlášené vystižení politických odpůrců – otevřený nepřítel, konspirátor, sabotér, diverzant, terorista a atentátník.¹² Významným popudem se stal i maďarský proces s „Rajkem a spol.“ (druhá jugoslávská rezoluce), který sovětské poradci brali jako výchozí bod protisovětského spiknutí. Všechny uvedené faktory přiměly společnost přejít do tzv. ofenzivního pojetí třídního boje.

S teorií třídního boje je úzce spjat sovětský vůdce Stalin. Právě dle něj bylo třeba sovětský typ socialismu šířit i do ostatních zemích socialismu, kde sice komunisté již stáli ve vedení, ale jejich způsob vedení státu nebyl dostatečný. Zemím bylo vytýkáno, že nedostatečně uplatňují Stalinovu „teorii zostřování třídního boje při přechodu k socialismu“. Její logika je jednoduchá: *„Čím silnější je socialistický systém, tím silnější bude odpor zbytků jeho nepřátel, ekonomických, politických a ideologických, takže přechod od diktatury proletariátu k socialistické společnosti v plném smyslu nadále zůstává bojem, ačkoliv konfliktní pole se přenáší jinam – z oblasti mezitřídního konfliktu do oblasti konfliktu sjednoceného socialistického „lidu“ vedeného stranou s třídními protivníky, kteří nechtějí „dobrovolně odejít z historické scény“*¹³ Na základě této teorie a výtek od

¹² KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993. Archiv (Mladá fronta). ISBN 80-204-0145-8., str. 241

¹³ PETRUSEK, Miloslav. *Stalinova verze marxismu a jeho "ortodoxní model."* *Dějiny VKS(b) po pětasedmdesáti letech: kapitola z historické sociologie* [online]. 2013 [cit. 2022-01-29]. Dostupné z: <https://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/41061>, str. 45

sovětských vůdců začala v Československu vlna boje proti „třídnímu nepříteli“, což nejen že zbavovalo socialismus „nepohodlných“ lidí, ale také Sovětskému svazu zase o něco málo ulehčilo kontrolu nad řízením našeho státu.

Jako všechny perzekuce, tak i politické procesy měly svoji třídní ideologii. Pomocí té se ospravedlňovaly veškeré perzekuční kroky, ale také podněcovala k dalším perzekucím. Vše podpořily krátkodobé politické kampaně, v nichž byli nepřátelé režimu přímo pojmenováni. Jednalo se především o tažení proti -ismům: trockismu, liberalismu, antisovětismu apod. Neméně důležitým podnětem k politickým procesům se stali sovětsí poradci a provádění obdobných procesů v SSSR již před druhou světovou válkou. Nejprve jejich přítomnost byla utajována a nevěděli o ní ani někteří nejvyšší. Posléze z jejich strany chodily návrhy na obžalované, určení dalších kroků, a dokonce kompetentních lidí k samotnému provedení vyšetřování. Procesy podpořila také tzv. politická agitace. Tu prováděli funkcionáři, tisk, aparát KSČ, společenské organizace a státní orgány, aby vyvolali hrozbu nebezpečí pomocí provokací a provádění „akcí třídního nepřítele“. Pomocí procesů mělo dojít k tzv. politické výchově mas. Procesy se většinou konaly za přítomnosti veřejnosti (neveřejně se konaly hlavně procesy s bývalými členy bezpečnostních složek), která měla tak možnost poznat chování nepřátel režimu – měli poznat jejich „odpornou tvář“. Justiční instituce dokonce vydaly směrnice k organizování veřejných procesů a k jejich přiblížování veřejnosti pomocí hromadných sdělovacích prostředků a na veřejných shromážděních. Průběh veřejných procesů byl předem dán, jelikož byl předem zpracován scénář a přiděleny role jednotlivých účastníků procesu.

Specifický druh veřejných procesů tvořily tzv. monstrprocesy. Jedná se o ty největší a neznámější politické procesy, které byly známé jak na celostátní úrovni, tak ale i na té mezinárodní. *„Jejich iniciátoři a výrobci je konstruovali tak, aby doma působily otřesně, aby šokovaly. Jejich politická působivost měla překročit hranice státu a měla mít mezinárodní ohlas. Tomu odpovídalo jak politické zaměření, výběr obětí, příprava i průběh přelíčení, tak vykonstruovaná místa zločinu a krutost trestů.“*¹⁴ Posledním procesem veřejného typu byl monstrproces se

¹⁴ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno, 2008. ISBN 978-80-7364-049-1., str. 43

Slánským a spol. Poté sice procesy probíhaly stále, ale bez přítomnosti veřejnosti a bez další propagandy. Důvodem byla nová situace v Sovětském svazu a ostatních zemích bloku. Docházelo k postupným revizím vedoucích k rehabilitacím obětí. Další příčinou byl prostý strach, ne obyčejných lidí, ale už i vedoucích komunistů. Oběti se začaly objevovat i v jejich vlastních řadách a nikdo si nebyl jistý, jestli právě on nebude ten další. Došlo se k přesvědčení, že režim není nadále potřeba upevňovat a další veřejné procesy by spíše přispěly k opaku.

2.1. Právní úprava

Po únoru 1948 bylo jasné, že je třeba novému režimu přizpůsobit i právní systém a jeho předpisy. Proto byl v říjnu 1948 přijat zákon na ochranu lidové demokratické republiky č. 231. Tento zákon nahradil zákon na ochranu republiky č. 50/1923 Sb. Zavedl některé doposud neznámé kategorie zločinů, které předtím považoval právní systém za naprosto zákonné nebo považované za „pouhé“ méně závažné delikty. Šlo zvláště o porušení práv v hospodářské oblasti nebo v rámci nedovoleného opuštění republiky. Zvýšily se ale i trestní sazby – ukládán byl za mnoho činů trest nejvyšší – trest smrti. Státní soud celkově od roku října 1948 do ledna 1953 odsoudil k trestu smrti 232 viníků, z nichž 178 bylo provedeno. Základní trestem byl trest odnětí svobody, vedle kterého stály i nové vedlejší tresty jako např. ztráta státního občanství. Vedlejší tresty mohly být ukládány pouze a jen společně s trestem hlavním, měly doplňkový charakter. Na základě tohoto zákona bylo celkem odsouzeno 26 079 osob.¹⁵ Nejčastěji docházelo k odsouzení za velezradu. Za velezradu mohl být jedinec potrestán „těžkým žalářem“ od deseti do pětadvaceti let, nebo na doživotí (§ 1 odst. 1 a 2) a v demonstrativně uvedených případech i k trestu smrti (§ 1 odst. 3).

Tento zákon v roce 1950 nahradil zákon nový – zákon č. 86/1950 Sb. Důvodem přijetí nového zákona bylo vyhlášení tzv. právnícké dvouletky na podzim roku 1948, jejíž úkolem byla normalizace právních norem vzhledem k novým poměrům. Opětovně byly navýšené trestní sazby a počet trestních činů – např. sabotáž. Zákon přinesl nově možnost posuzovat trestní jednání z hlediska

¹⁵ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno, 2008. ISBN 978-80-7364-049-1., str. 39

naplnění formálních znaků skutkové podstaty a také klasifikovat nebezpečnost činu pro společnost. Zatímco v zákoně byl stanoven hlavní záměr zbavit se, důvodová zpráva k zákonu se spíše přiklání k viníkově nápravě. Zákon svým § 10 odst. 2 stanoví podmínku pro výkon trestu, a to takovou, že výkonem trestu nesmí být ponížena lidská důstojnost. Z následujících kapitol ale vyplývá, že realita byla úplně jiná. Počet odsouzených v tomto případě vyšplhal téměř k 107 000 osob, které justice po roce 1990 rehabilitovala. Více než polovina z nich byla odsouzena za ohrožení jednotného hospodářského plánu.¹⁶

Došlo ale k přijetí i dalších zákonů, které upravovaly trestněprávní problematiku, a to z. č. 87/1950 Sb., trestní řád; z. č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní, na jehož základě byly trestány přestupky, a z. č. 89/1950 Sb., trestní řád správní, jehož účelem bylo zrychlení a zefektivnění trestního řízení, a proto se taková řízení dostala do spárů komisí národních výborů. Trestní zákon správní byl ale po třech letech změněn na zákon č. 102/1953 Sb. a stanovil, že ty nejzávažnější přestupky budou projednávat samotné soudy a bude více podporována snaha výchovný charakter trestů. Nový trestní řád – zákon č. 87/1950 Sb. – zrušil tehdejší trestní řády a tím spojil civilní a vojenské trestní řízení do jednoho. Zákon jednoznačně navýšil pravomoce prokurátora, jehož úkolem ze začátku bylo pouhé napomáhání soudu v zjišťování materiální pravdy. Po přijetí nového zákona by se dalo říct, že nahradil v některých věcech soud a rozhodoval v nich. Trestní právo procesní ale bylo nově upraveno i zákonem č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví, kterým byla přenesena moc rozhodování v některých občanských věcech na okresní soudy, krajské soudy a Nejvyšší soud (soudy řádné), pokud není výkon moci zákonem přikázán soudům zvláštním nebo rozhodčím.¹⁷ A posledním zákonem věnující se tehdejší trestní procesní problematice je zákon 232/1948 Sb., o státním soudu, na jehož základě je zřízen státní soud se sídlem v Praze.

¹⁶ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno, 2008. ISBN 978-80-7364-049-1., str. 39

¹⁷ *Zákon č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví*. In: Sbirka zákonů republiky Československé Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-319>

2.2. Trestní řízení

Trestní řízení v 50. letech minulého století se v mnohém liší od dnešního trestního řízení. Tehdejší trestní řízení se považovalo pouze za nástroj, pomocí kterého šlo právně zdůvodnit výsledky práce a praktiky Státní bezpečnosti – „legalizovat nezákonnost“¹⁸. Justice měla z úkol správně a účelně vykládat zákon dle potřeby. Text zákona proto stál v pozadí a záleželo pouze na jeho výkladu, např. presumpce nevinny – zákon ji zaručoval, ale v praxi neplatila.

Trestní řízení se skládalo z několika kroků, které na sebe navazovaly a vzájemně se doplňovaly. První krok představovala příprava – přípravné řízení, kde proběhla snaha (většinou úspěšně) o získání veškerých „důkazů“ na obvinění a následné odsouzení podezřelého. Pokud se přípravná fáze vyvedla, obviněný stanul před soudem v samotném hlavním líčení, kde justiční představitelé vynesli rozsudek.

2.2.1 Přípravná fáze

Stejně jako dnes, tak i tehdy bylo nutné obstarat reálné důkazy, na jejichž základě mohl být obžalovaný odsouzen. O reálnosti a pravdivosti důkazů není již třeba pochybovat, je jasné, že většina z nich byla vykonstruována. StB v tomto případě provedla tak „dobrou“ práci, že na odsouzení téměř všech obžalovaných měla připravený důkazní materiál, který získala různými metodami.

Obvinění a zatýkání

K obvinění stačilo málo, téměř nic. Stačilo být pro StB podezřelým. Ta si poté pomocí operativních útvarů sehnala důkazy (zprávy agentů a informátorů, výpovědi již zatčených osob, udání sousedy atd., provokací), díky kterým mohl být člověk obviněn, zatčen a vzat do vazby. K uvalení vazby bylo třeba souhlasu prokurátora, ale většina příslušníků StB to nerespektovala, a tak v počtu zatčených panoval nepořádek. Často se používal ústní zatykač bez jakéhokoliv papírového poznamenání. Mnohokrát se proto stalo, že obvinění ve vazbě strávili měsíce až se zapomnělo, z čeho byli obviněni, ale přesto došlo k jejich následnému odsouzení.

¹⁸ KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost: státní bezpečnost 1948-1956*. Brno: Doplněk, 1999. Knihy dokumenty. ISBN 80-723-9024-4., str. 97

Wyšetřování a vyšetřovací vazba

Wyšetřování představovalo nejvýznamnější fázi celého politického procesu. Každý, kdo byl potencionálně nebezpečný pro tehdejší společnost, a hlavně režim podlehl detailnímu vyšetřování za použití několika různých metod. Většina metod byla přejata od sovětských poradců, kteří byli považováni za zkušené a stali se tak vzorem pro československé vyšetřovatele.

Ještě před zatčením a obviněním byly podezřelé osoby a zejména jejich telefonní hovory odposlouchávány, jejich veškerá korespondence podléhala kontrole (kontrola pošty byla prováděna u všech obyvatel republiky, ale to pouze namátkově). Mnohdy příslušníci StB prováděli domovní prohlídky. Pokud nějakou takovou metodou získali kompromitující materiál, osobu vzali do vazby.

Wyšetřovací vazba měla zabránit obviněnému k dalšímu konání trestné činnosti, zamezit pokusy k narušení vyšetřování (ovlivnění svědků, padělání dokumentů) a hlavně zamezit možnosti útěku před „spravedlností“.¹⁹ Ve vazbě byl obviněný podroben dalšímu a krutějšímu vyšetřování. Bylo třeba obviněného zpracovat – zničit lidskou osobnost – čemuž napomáhaly samotné podmínky žití ve vazbě. Spánek byl násilně odepírán, vězeň musel např. nepřetržitě chodit dokola nebo stát. Někteří dokonce neměli ani „luxus“ světla a byli drženi v tzv. temnici. Kruté násilí všech typů příslušelo k metodám, díky kterým příslušníci StB vynucovali doznání (doznání bylo považováno za vrcholný důkaz) činů a pomocí dalších metod připravovali odsouzené k samotnému procesu. *„Používání násilí se nepřímou doporučovalo na poradách a také školeních vyšetřovatelů. Stávalo se dokonce hodnotícím kritériem jejich práce. Vyšetřovatelé, kteří nedosahovali požadovaných doznání svých obětí a nepoužívali násilí nebo jej používali s nedostatečnou razancí, byli považováni za neschopné a měkké.“*²⁰ Bývalý politický vězeň, Filip Jánský, shrnul destrukci lidské osobnosti takto: *„Lidé byli přivázeni k výsledkům jako dobytek s pytlou na hlavě, byli poutáni na rukou i nohou, byli oslepováni žárovkami, byli honěni*

¹⁹ HEJL, Vilém. *Zpráva o organizovaném násilí: státní bezpečnost 1948-1956*. Praha: Univerzum Praha, 1990. Knihy dokumenty. ISBN 80-852-0701-X., str. 165

²⁰ KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost: státní bezpečnost 1948-1956*. Brno: Doplněk, 1999. Knihy dokumenty. ISBN 80-723-9024-4., str. 142

karabáčem, byli do umdlení mláčení, byly jim vyráženy zuby, oči, byla jim pálena kůže rozžhaveným železem, byla jim — po nasycení uzenými rybami a po umístění do silně vyhřáté místnosti — odpírána voda, byl jim násilně znemožňován spánek; lidé byli po dlouhé dny máčeni ve vaně napuštěné fekáliemi a močí tak, že jim vyčnívala jen hlava, byli šokováni elektřinou a byla jim dokonce drcena varlata, kterýžto úkon byl v tamních odborných kruzích nazýván 'telecí bečení' nebo též 'rajský protlak'.²¹ Fyzické násilí podpořilo i to psychické, které bylo mnohdy pro některé horší, jelikož jim bylo vyhrožováno perzekucí rodinných příslušníků nebo známých. V celách odsouzených občas seděli agenti, kteří je měli přimět k doznáním pomocí neustálého vysvětlování, že pokud se přiznají, trest bude mírnější atd. Jindy se zase dělaly popravy na oko, kdy byl odsouzený na falešném popravišti znovu vyslýchán. V druhém případě se jednalo o fingované popravy bližních. Např. při výslechu Zenkla vyšetřovatelé ve vedlejší místnosti pustili nahrávku hlasu jeho manželky a zanedlouho se ozval výstřel. Poté mu bylo řečeno, že manželka je po smrti a pokud bude klást odpor, dopadne stejně.

Známou metodou uplatňovanou na komunistických věznicích byl tzv. brainwashing, kdy se sami museli označovat za zrádce. R. Slánský svému spoluvězni (nastrčenému agentovi) řekl: „*Věc mého vyšetřování, to je otázka času, mně se dnes třeba ještě zdá, že některé delikty, ze kterých jsem obviňován, jsem neudělal, ale je pravděpodobné, že se vyšetřujícím podaří mne třeba již zítra přesvědčit, že jsem je udělal. Jde jenom o tom, abych to dovedl sám v sobě vyřešit.*“²² V případě komunistických obžalovaných se o procesu mluvilo jako o „prokázání poslední služby straně“.

Hlavním bodem vyšetřování se staly výslechy. Výslechy trvaly někdy až čtyři dny, celé dny a noci. Cílem bylo člověka unavit a přimět ho k doznání. V knize Doznání od Arthura Londona sám autor uvádí výhružky vyšetřovatele: „*Nemyslete si, že nás utaháte. Máme dost referentů, abychom mohli vyměnit ty, které opotřebujete! Nepřestaneme s výslechy, dokud z vás nedostaneme doznání,*

²¹ HEJL, Vilém. *Zpráva o organizovaném násilí: státní bezpečnost 1948-1956*. Praha: Univerzum Praha, 1990. Knihy dokumenty. ISBN 80-852-0701-X., str. 152

²² Tamtéž, str. 154

*nebo chcípnete jako krysa.*²³ Jiným používaným trikem bylo střídání dvou vyšetřovatelů – zlého a hodného. V obviněném postupně dochází k rozdvojení osobnosti a stoupá ochota vyhovět laskavému vyšetřovateli. Před výslechem byly mnohdy obviněnému podány drogy, které vyvolaly různé stavy úzkostí, halucinace, potřebu mluvit co nejvíce nebo naopak mlčet. Často měl takový výslech s použitím drog stejný průběh. Nejdříve byl obviněný nucen k rychlým odpovědím na různé otázky, což mnohdy trvalo i několik hodin. Poté nastala krátká pauza, kdy si obviněný lehce odpočinul. Nato začala druhá fáze výslechu, kdy vyšetřovatelé různě překrucovali výpovědi obviněného a ten je musel opakovat. To trvalo tak dlouho, dokud se nedostal do takové fáze, kdy řekl vše tak, jak bylo třeba. Slova si vryl do podvědomí a stejně je pak pod vlivem drog zopakoval i před soudem. Drogy dostávaly vězni leckdy i jen tak. Ve střízlivých chvílích potom v nich vzrůstaly obavy, že jejich duševní zdraví klesá na bod mrazu. Většina obžalovaných po takovém neustálém velkém tlaku podlehla a alespoň částečně se k činu doznala, i když ho třeba nespáchala, ale po dokončení výslechu ho někteří zase odvolali. Mnoho z nich se pokusilo spáchat i sebevraždu.²⁴

2.2.2 Hlavní líčení

Soudní řízení bylo jen takové divadlo, neodvratná formalita k uzavření případu. Soudní moc byla jako všech podřízená tehdejšímu režimu. Pillerova komise charakterizovala tehdejší justici a hlavní řízení jako „*stav, kdy výrok o vině je vysloven jiným orgánem, než soudem buď ještě před zahájením soudního řízení nebo v jeho průběhu*“.²⁵ Vše fungovalo dle předem sestaveného scénáře. Odklonění od něj znamenalo problém, musel být dodržen do posledního slova. Scénář přesně stanovil role všech přítomných. Prokurátor a soudci měli rozdělené úkoly i kladené otázky. Své slovo dostali svědci, jež předem pečlivě vybírala StB, ovšem jen na straně režimu, žalovaní je na své straně mít nemohli. Svědci se skládali ze tří skupin. První byli ti, kteří byli obžalovaní v jiném procesu. Druhou skupinu tvořili tzv. univerzální svědci – spolupracovníci StB, kteří dosvědčili vše,

²³ LONDON, Artur. *Doznání: v soukolí pražského procesu*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1990. Spirála (Československý spisovatel). ISBN 80-202-0213-7., str.138

²⁴ HEJL, Vilém. *Zpráva o organizovaném násilí: státní bezpečnost 1948-1956*. Praha: Univerzum Praha, 1990. Knihy dokumenty. ISBN 80-852-0701-X., str. 149-162

²⁵ Tamtéž, str. 195

co bylo třeba. Poslední místo mezi svědky zaujali svobodní občané, kterým ale jinak hrozilo zatčení nebo svědčili z nějakého jiného důvodu.²⁶ V neposlední řadě byli přítomni i obhájci obžalovaných. Obžalovaní si nemohli svého obhájce vybrat, ale měli na něj ze zákona právo. Proto byli většinou na takových pozicích ti advokáti, kteří byli věrni komunistickému režimu a nepředpokládal se od nich odpor. Představovali tak jen další nastrčenou loutku procesu, která při předem daném scénáři měla pouhý význam poukázání na „spravedlnost“ procesu. Takové „představení“ sledoval i obyčejný lid, jelikož většina procesu měla být pro výchovu lidu veřejného rázu – a to jak v soudní síni, tak i v novinách nebo pomocí rozhlasového vysílání.

Proto také, i přes krutost probíhající „za zavřenými dveřmi“ vězni k soudu docházeli řádně upraveni a pokud možno i bez viditelných fyzických nedostatků. V rámci vazby a výslechů byly vězni nuceni se naučit nazpaměť předem připravené mnohdy až nevěrohodné výpovědi, ze kterých byli pravidelně přezkušováni, aby je uměli perfektně. Mnohokrát se stalo, že se soudce nevědomě odklonil od scénáře a položil jinou otázku, ale obžalovaný odpovídal přesně dle scénáře, tudíž odpověď absolutně neodpovídala otázce. I před hlavním líčením byly obviněným podávány drogy, jak jsem již psala výše. Vězni byli nadopováni blínovým halucinogenem, jenž vyvolává poruchy paměti a nezpůsobilost úsudku. Díky tomu se snadněji přiznali ke všem obviněním a žádali tím i jejich spravedlivého potrestání. Z výpovědi R. Slánského: *„Vím, že rozsudek, jaký navrhuje státní prokurátor, bude rozsudek nanejvýš spravedlivý za všechny ty strašné zločiny, které jsem spáchal...“*²⁷

Celé „představení“ počínající přečtením obžaloby, přes výpovědi obžalovaných, svědků po vydání rozsudku mnohdy trvalo několik hodin i dní. Samotná obžaloba byla zpracována StB, kontrolována politickými orgány a až poté předložena soudu. Na základě žaloby a k ní přiložených důkazů byl po „důkladném posouzení“ vydán rozsudek. Proti rozsudku se odsouzený mohl

²⁶ KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost: státní bezpečnost 1948-1956*. Brno: Doplněk, 1999. Knihy dokumenty. ISBN 80-723-9024-4., str. 111,112

²⁷ *Český rozhlas - Radiožurnál: Proces s Rudolfem Slánským* [online]. 21. květen 2018 [cit. 2022-01-10]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/proces-s-rudolfem-slansky-7208615>

odvolat, ovšem to nebylo nic platné. Padaly proto všechny typy trestů, a to i ty nejvyšší – tresty smrti. Od roku 1948 do roku 1952 soud udělil 233 trestů smrti, z čehož 178 bylo provedeno.²⁸

3. Druhy politických procesů

I přestože politické procesy v 50. letech minulého století probíhaly se statisíci lidmi, většina z nich měla společné znaky, dle kterých se dělí do kategorií. Inspirací dělení, které v této práci využiji, je dělení dle historika Karla Kaplana, který procesy rozdělil na základě toho, s jakými oběťmi byly vedeny. Jedná se tak o procesy s politickými odpůrci, církví, příslušníky ozbrojených sil, vedoucími komunistickými funkcionáři, proti „vnějším nepřátelům“, hospodářské procesy a další procesy jako například se spisovateli.

3.1. Procesy s nekomunisty

První skupinu představovala strana sociálních demokratů, která celkově proběhla ve dvou odlišných vlnách. V první vlně trvající od roku 1949 do roku 1950 před soudem stanuli především ti, kteří se podíleli na vzniku této strany jako např. V. Rada a K. Kopecký. Celkově se první vlna nesla ve znamení boje proti politickým nepřátelům v exilu, kdežto ve druhé šlo spíše o procesy ideologické. Procesy druhé vlny (1953–1954) sloužily jako policejní a soudní forma boje komunistů proti sociálním demokratům. Na základě nepokoje v době peněžní reformy v roce 1953 vyhlásili komunisté boj proti sociáldemokratismu. Sociální demokraté byli obviněni z příprav na změnu režimu a z diskutování o politických poměrech. Jejich diskusní setkání označili jako protistátní organizaci a tamější probíraná témata hodnotila jako přípravu pokusu o převrat. Na základě neustálého nátlaku si vynutili i několik přiznání. Celkově odsoudili přes 250 sociálních demokratů. Z počátku byl chystán i další monstrproces, který se ve výsledku nedal za monstrproces pokládat, jelikož ve své druhé fázi postrádal jeho znaky – nepříznivé mezinárodní a vnitrostátní podmínky a pomalu se přecházelo na procesy neveřejné. Celkově odsoudili přes 250 sociálních demokratů.²⁹

²⁸ UTITZ, Bedřich. *Neuzavřená kapitola: politické procesy padesátých let*. 2. vyd. Praha: Lidové nakladatelství, 1990. Dokořán. ISBN 80-702-2091-0., str. 10

²⁹ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno, 2008. ISBN 978-80-7364-049-1., str. 60-61

Další procesy zahrnovaly lidi, kteří již v minulosti vyjádřili svůj nesouhlas se stalinistickou politikou, s tzv. trockisty. Označení trockista používal Sovětský svaz, k označení svých odpůrců – „*odpadlíci a zrádci revoluce a Sovětského svazu*“.³⁰ Paradoxem bylo, že žádný z nich nebyl členem trockistické organizace, někteří dokonce nesouhlasili s trockismem. Patřil sem např. proces se skupinou trockistů v čele se Závašem Kalandrou. Podobně na tom byla i strana lidovců. Díky udržování kontaktů s exilem státní bezpečnost zasáhla několikrát. Mezi známé zásahy patří akce Modrá štít (dopadnutí bývalých členů strany) nebo Orel (postižení členů tělovýchovné organizace Orel, která byla ideově spojena s lidovci).

Nejpostiženější stranou procesů s nekomunisty se stala strana národních socialistů. Po únoru 1948 začalo všem docházet, že jediným řešením se stává ilegální aktivita. Věřili, že přeměna ke svobodné volbě je reálně možná, a proto pořádali různá setkání a schůzky, kde svůj postup probírali. Strana národních socialistů byla v tomto ohledu nejaktivnější, což se jí stalo osudnou.

Právě ten nejznámější a největší politický monstrproces proběhl počátkem června 1950 s jejími představiteli a představiteli dalších stran – osm národních socialistů (Horáková, Zemínová, Kleinerová, Přeučil, Nestával, Hejda, Buchal a Pecl), dva sociální demokraté (Peška, Dunder), dva z lidové strany (Hostička a Křížek) a jeden „trockista“ (Kalandra).³¹ Proces „se záškodnickým spiknutím proti republice“ byl prvním velkým procesem, kde sověští poradci sehráli klíčovou roli ve jeho konstrukci. Tehdy ve Státní bezpečnosti působili Makarov a Lichačev, kteří do procesu zanesli nové metody jako tzv. otázkové protokoly – formulace konkrétní otázky do jisté míry předurčovala její odpověď. Na základě jedné odpovědi, ve které po neustálém tlaku odsouzený přiznal vinu, byla kladena další a další otázka, až se obviněný doznal téměř ke všemu. I v tomto případě jak soud, tak obžalovaní dostali s předstihem všechny výslechové protokoly formou otázek a odpovědí, vyšetřovatelé poté se všemi opětovně procházeli obsah odpovědí,

³⁰ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno, 2008. ISBN 978-80-7364-049-1., str. 62

³¹ KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993. Archiv (Mladá fronta). ISBN 80-204-0145-8., str. 277

které mají před soudem přednést. Ale i přesto se někteří připravenému scénáři vyhnuli a vyvraceli některé obvinění.

Zprvu se sovětsí poradci měli soustředit na odhalení nepřátel přímo v komunistické straně, což se jim ale nevedlo, tak začali odpůrce režimu hledat jinde. Příprava procesu nebyla jednoduchá, trvala přes rok a několikrát se změnila jak jeho politická koncepce (nejdříve byl proces stavěný proti „domácí reakci“, posléze se ale rozhodlo, že bude zaměřen hlavně proti reakci mezinárodní, zejména té americké), zaměření a konstrukce, tak i sestava obžalovaných. Ani název nebyl hned daný, nejdříve se jmenoval Akce Skaut, poté Akce N, dále Akce Střed. Postupně se přes názvy jako Direktorium domácího odboje došlo ke konečnému názvu – Vedení záškodnického spiknutí proti republice – ale více známého jako proces Horáková a spol. Proces začal 31. května 1950 a skončil 9. června, kdy byly vyneseny čtyři rozsudky smrti, čtyři doživotní vězení a pět trestů 15 až 20 letého žaláře. Obvinění znělo jasně: *„Obžalování jsou vinni že v době jara roku 1948 až do svého zatčení v Praze a jiných místech na území republiky i mimo ně: I. spolčili se jednak navzájem, jednak s dalšími osobami k pokusu o zničení samostatnosti republiky a o rozvrácení jejího lidově demokratického řízení... vešli s cizí mocí a s cizími činiteli ve styk. II. všichni vyzvídali a vyzrazovali cizí moci státní tajemství, a za tímto účelem se i spolčili...“*³²

Devět dní dlouhý proces lze rozdělit na dvě části. První část probíhala stejně jako u všech ostatních – velká medializace, rozdávání vstupenek na samotný proces, aby lidé měli možnost vidět „zrádce“ na vlastní oči. O nejvyšším trestu se však neuvažovalo. S myšlenkou trestů smrti se přišlo až ve fázi druhé, kdy do soudní síně přinesli plné koše rezolucí od lidí, kteří po trestu smrti volali. Kampaň byla vymyšlená do posledního detailu, ÚV KSČ rozposlalo oběžník, přesněji řečeno pokyny, jak vytvářet správnou atmosféru. *„Organizujte zpravodajství o procesu, rozvíňte akci o významu procesu. Široce podchyťte ohlas procesu. Nechť promluví hlas lidového hněvu. Nechť k procesu zaujmou závodní rady, různé porady a schůze stanovisko. Připravte závodní schůze a projevy, na nichž náš lid řekne, že zesílí bdělost, že zvýší své pracovní úsilí, že zbytky*

³² *Proces s vedením záškodnického spiknutí proti republice – Horáková a spol.* Ministerstvo spravedlnosti, 1950., str. 272

rozvratné akce rozdrtime. V těchto usneseních, nechť je žádáno spravedlivé a přísné potrestání rozvratných zločinců...“³³ Téměř všichni obžalovaní se odvolali a odsouzení k trestu smrti žádali prezidenta o milost, až na Miladu Horákovou, za kterou žádost o milost poslal její advokát s její dcerou. Za doktorku Horákovou se dokonce přimlouvali i významné světové osobnosti jako Albert Einstein nebo Winston Churchill. Ani jedné žádost nebylo vyhověno, a proto došlo 27. června 1950 k popravě Milady Horákové, Jana Buchala, Oldřicha Peclý a Závaše Kalandry.

*„Ať žije svobodné Masarykovo a Benešovo Československo.“*³⁴

Poslední slova J. Buchala před popravou

3.2. Církevní procesy

Jako všechno, tak i církve si komunistická strana chtěla podmanit. Komunistům totiž bylo jasné, co církve představuje a jaký má potenciál. Potenciál oslovovat velkou masu lidí. Církve byly ale vázány na své církevní ústředí, která většinou sídlila v západním světě, proto se stalo nezbytným je od toho světa izolovat. Dalším krokem bylo oslabení náboženství ve společnosti, omezit církevní činnost a zavést jejich státní kontrolu. Církve se tak měla stát dalším pouhým nástrojem komunistické moci k prosazování svých cílů. Největší problém představovala katolická církev, jelikož ji považovali za skvěle řízenou masu, která mohla neblaze působit na mocenský monopol. Velký vliv měla na občany venkova a byla tak možnou velkou překážkou k plánované kolektivizaci vesnic. Tomu všemu přispěla i studená válka, díky které se katolické církevní ústředí – Vatikán. *„Vatikán jako nástroj amerického imperialismu je nepřítel Československa a každý, kdo poslouchá jeho pokynů, slouží cizí, nepřátelské moci.“*³⁵

O většině církevních procesů můžeme hovořit jako o účelových, jelikož nešlo o nic jiného než o církevní izolaci a odtržení od Vatikánu, což podtrhovalo záměr prosazení církevní politiky. Jedním z těchto účelových procesů byl tzv.

³³ IVANOV, Miroslav. *Justiční vražda, aneb, Smrt Milady Horákové*. Praha: XYZ, 2008. Archiv (Mladá fronta). ISBN 978-80-7388-035-4., str. 259

³⁴ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno, 2008. ISBN 978-80-7364-049-1., str. 69

³⁵ KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993. Archiv (Mladá fronta). ISBN 80-204-0145-8., str. 293

„zázrak v Čihošti“. Tento „zázrak“ dle tehdejšího režimu poukazoval na ohavné metody Vatikánu a jeho diplomatů proti státu a zároveň snížit oblibu katolické církve. Vše se událo 11. prosince 1949, kdy se v kostele v Čihošti na Havlíčkobrodsku při kázání kněze Josefa Toufara opakovaně a samovolně křížek na oltáři vychýlil do strany. Přítomní věřící si ale tento „zázrak“ nenechali pro sebe. 28. prosince 1950 byl kněz Toufar zatčen a podroben nelidským výslechům s cílem falešného doznání, že „zázrak“ zkonstruoval on. Výslechy vedl příslušník StB Ladislav Mácha za pomoci Josefa Čecha s přímým rozkazem velitele StB Závodského – „*Dosáhnout doznání za každou cenu.*“³⁶ Na chvíli jejich nátlaku podlehl a 22. února se částečně k činu doznal. Zároveň měl přiznat i k dopouštění se pohlavního zneužívání dětí. Ještě tu noc byl převezen do Čihošti a donucen k rekonstrukci případu. Stále ale odmítal potvrdit, že by tak učinil na popud Vatikánu. Později ale své částečné doznání odvolal. Krutým výslechům ale Toufar podlehl a 25. února zemřel. Už takto velkou kampaň ještě podpořili natočením krátkého dokumentárního filmu s názvem „Běda tomu, skrze něhož přichází pohoršení“. V dokumentu měl působit samotný kněz Toufar, který ale nebyl schopný ani stát na nohou, a proto byl nahrazen jinou osobou, a to pracovníkem Generální prokuratury K. Čížkem. I když celkové vyřešení „čihoštského zázraku“ nedopadlo tak, jak původně zamýšleli, hodlali z něho vytěžit, co nejvíce to šlo. Stále se totiž snažili postihnout iniciátora – Vatikán a biskupy. Hlavním terčem se stal vedoucí pražské nunciatury de Livu, který byl vypovězen z území ČSR a v červenci 1950 stát definitivně opustil.³⁷

V té samé době se také začínal chystat první církevní monstrproces. Církevní komise ÚV KSČ na pokyn státní bezpečnosti vybrala několik církevních mužských řádů, jejichž představitelé byli zanedlouho uvězněni. Postupovalo se stejně jako u kněze Toufara. Představitelé řádu byli podrobeni násilným výslechům za účelem vynucení falešného doznání. Ale ani v tomto případě se komunisté nesečkali s úspěchem. Proces měl být urychlen, a proto před soudem stanuli zástupci deseti řádů (jednoduše řečeno ti nejslabší, které bylo jednouché

³⁶ KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993. Archiv (Mladá fronta). ISBN 80-204-0145-8., str. 311

³⁷ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno, 2008. ISBN 978-80-7364-049-1., str. 75-76

a rychlé zpracovat). Od 31. března do 4. dubna 1850 probíhalo projednání žaloby proti A. Michalkovi, V. Tajovskému, F. Šilhanovi, S. Braitovi, H. Mastilákovi, A. Kajprovi, F. Mikuláškoví, J. Blešíkovi, J. Urbanovi a S. Bartákovi. Obžalovaní byli viněni z nejtěžších zločinů proti republice – z nenávisti k režimu, z přípravy protistátního spiknutí a ze špionáže pro Vatikán, a to vše doplněné o vymyšlenou spolupráci s gestapem. Někteří z nich své naučené výpovědi před soudem pozměnili, což jim ale jen uškodilo a soudci to brali jako přitěžující okolnost. Konečný verdikt zněl i přes návrh soudního prokurátora k odsouzení čtyř z nich k trestu smrti takto: Mastilák doživotí, ostatní dlouholeté vězení, celkem 132 let. *„Když prokurátor vyslovil požadavek čtyř trestů smrti, „z obecnstva se ozvaly hlasité projevy souhlasu a potlesk 400 přítomných účastníků.“³⁸ Celý proces i dění po procesu doprovázela organizovaná masová kampaň nejen proti obžalovaným, ale proti mužským řádům celkově. Vše totiž sloužilo k tzv. Akci „K“. Akce „K“ představovala zákrok proti klášterům, který začal devět dní po vynesení rozsudku. V prvních dvou fázích došlo k zabránění klášterů mužských řádů a odvážení řeholníků do internace. V poslední – třetí – fázi byly stejně postiženy i ženské kláštery a jejich představitelky.*

Jak již bylo řečeno výše, proces představitelů řádů byl urychlen. Urychlen byl z toho důvodu, že v řešení byly i procesy s biskupy. Církevní komise se obávala ohlasu na tak rázné řešení, a proto doporučila, aby se procesy s biskupy odložily na vhodnou chvíli. Tato chvíle nastala v červnu 1950, kdy došlo k uvěznění řeckokatolického biskupa Pavola Gojdiče, v červenci Stanislava Zely a Michala Buzalky. Vše nabralo rychlého spádu a v září komunistické vedení rozhodlo, že se celkově budou konat dva velké procesy – český a slovenský. Oba z nich nesly název „procesy proti vatikánským agentům v Československu“. Ve slovenském měli být souzeni biskupové, v českém jejich pomocníci. Český proces začal 27. listopadu a skončil 2. prosince 1950. Souzeno bylo celkem devět biskupů – S. Zela, A. Opasek, O. Švec, S. Jarolímek, A. Mandl, V. Mrtvý, J. Kulač, J. Boukal, J. Čihák. Slovenský trval od 10. do 15. ledna 1951 a souzení byli tři biskupové - J. Vojtaššák, P. Gojdič, M. Buzalka. Tresty byly stanovené v rozsahu

³⁸ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno, 2008. ISBN 978-80-7364-049-1., str. 77

od deseti let až po doživotí. Přípravě obou procesů byla věnována enormní pozornost z důvodu toho, aby se nestala ta samá chyba jako u procesů s představiteli řádů, jež měnili své výpovědi. K měnění výpovědí v tomto případě sice nedošlo, ale veřejnost začínala pochybovat o pravosti výpovědí. Odsouzení se lehko a bez své obrany přiznávali k závažným trestním činům a jejich slovník spíše odpovídal slovníku komunistických funkcionářů. I tak ale úřady obdržely stovky až tisíce souhlasných rezolucí. Tyto procesy posléze doprovázela celá řada okrajových procesů, kde byli souzeni obžalovaní původně za finanční machinace. I tady byly udělené vysoké tresty, až doživotí.³⁹

Ani okrajovými procesy to ale neskončilo. Netrvalo dlouho a názory na další postup se začaly rozcházet. Církevním představitelům byla poskytnuta možnost složení předepsaného slibu věrnosti republice, což někteří z nich přijali. Statní bezpečnost s tímto krokem ale nesouhlasila, jelikož chtěla úplně odstranit biskupy a duchovní. Největším odpůrcem byl A. Čepička, který tento krok slibu považoval za krok zpět. Nakonec v březnu 1951 přeci jen došlo k dohodě se šesti církevními hodnostáři, kterým se ovšem jejich sen o ukončení pronásledování duchovních nenaplnil. Kněží byli za trest přemísťováni do jiných částí diecézí, nadále byli zatýkáni a s nimi i ti, kteří se je snažili bránit. Vše nabralo velkých obrátek a v roce 1951 bezpečnost zatýkání přerušila, jelikož hrozilo, že církve zůstane bez duchovních.

S přípravou dalších procesů ale nezháleli. V roce 1952 proběhl soud s Oto Mádrem a spol. *„Prvá skupina, vedená Oto Mádrem, prováděla velezradu tím způsobem, že organizovala kroužky mládeže tak, jak to naplánoval již odsouzený zločinec Mandl. Pomocí těchto kroužků prováděla tato skupina také rozsáhlou činnost špionážní ve prospěch Vatikánu a získané zprávy posílala do Vatikánu prostřednictvím zastupitelských řádů italského a francouzského.“*⁴⁰ S tímto procesem je úzce spojen biskup Trochta, který složil slib republice. Trochta měl údajně udržovat písemný styk s Vatikánem a vykonávat tak špionážní činnost.

³⁹ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno, 2008. ISBN 978-80-7364-049-1., str. 76-81

⁴⁰ VOREL, Jaroslav, Lukáš BABKA a Alena ŠIMÁNKOVÁ. *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech, díl III*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2004. ISBN 80-866-2106-5., str. 342

Zprávy předával Vatikánu prostřednictvím R. Vackové a Ž. Langerové, které byly souzené ve stejném procesu jako Oto Mádr.⁴¹ Státní bezpečnost se začala snažit i o další církevní monstrproces s mezinárodním dosahem – Akci Russicum. Snažili se odhalit špionáž Vatikánu proti SSSR, a právě v ČSR sídlilo jejich hlavní středisko s názvem Rodina. Místo jednoho velkého procesu došlo k jednomu většímu a několika menším.

Katolická církev nebyla jediná na našem území. Počty perzekucí katolické církve zhruba odpovídaly počtu všech ostatních církví, náboženských sekt a společností. Například v roce 1953 proběhl proces se zakázanou náboženskou sektou – svědci Jehovovi. Skutečná příčina odsouzení osmi osob byla ale jinde než v protistátní činnosti. Ke náboženské sektě začalo totiž tíhnout čím dál tím více tajných přívrženců, což se komunistickému vedení ani trochu nelíbilo.

Celkově církevní procesy přispěly k rozbití organizační struktury, ale nesplnily očekávání. I když byl rozsah perzekucí enormní, nedokázali odtrhnout národní církve od Říma.

„Českoslovenští biskupové se rozhodli bojovat proti socialismu a brzdit náš lid na jeho cestě. Jsme na pochodu vpřed. S námi pochodují miliony dobrých katolíků. Nenávist církevní šlechty vykopává mezi biskupy a věřícími stále větší příkop. Marrý je boj naší hierarchie. Hod' traktoru do cesty kamének, nezastavíš jej. Vrhni proti proudu stéblo a za chvíli je budeš marně hledat.“⁴²

3.3. Procesy s příslušníky ozbrojených sil

Vojenské procesy patřily vojenské justici, jež se vyznačovala zvláště tvrdými tresty a brutalitou výslechových metod. *„Jeho metoda výslechu je taková, že se nejprve pokouší dostat, jak on říká, vyslýchaného do nálady, tj. vyprovokovat ho k úplnému nervovému vypětí (křikem, ranami, škrcením, litím vody do obličeje apod.) ... týranému zavázali oči, svlékli jej do naha, a tento se musel točit stále*

⁴¹ VOREL, Jaroslav, Lukáš BABKA a Alena ŠIMÁNKOVÁ. *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech, díl III.* Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2004. ISBN 80-866-2106-5., str. 342-343

⁴² SVOBODA, Alois, Anna TUČKOVÁ a Věra SVOBODOVÁ. *Spiknutí proti republice.* Praha: Melantrich, 1949., str. 275

*dokola a při tom do něj bylo mláceno mokkými ručníky.*⁴³ Velký počet takových procesů měl dvě hlavní příčiny, a to ovládnutí armády komunistickou mocí a obava z možného vzestupu důstojníků. Proto po vítězném únoru začala situace gradovat. Začaly politické čistky, za jejichž pomoci bylo z armády vyřazeno několik tisíc generálů a důstojníků, což vedlo k rozkladu důstojnického sboru a armáda nebyla nadále schopna plnit svou funkci. Na místa zkušených byli dosazeni nezkušení vybraní funkcionáři. Téměř všechny obžaloby se týkaly trestných činů velezrady, vyzvědačství a úkladů o republiku. Nechyběla ani obvinění ze zrady za války, spolupráci s gestapem atd. Posléze byly proti obviněným použité různé způsoby násilí, a to i psychické, jako např. generála Palečka donutili převléct se před výslechem do uniformy nacistického důstojníka.⁴⁴

Čistky prováděli i v řadách iniciátorů procesů, např. ministra národní obrany Svobodu nebo náčelníky generálního štábu. Čistky sloužily k odstranění osob, které jakýmkoli způsobem nesouhlasily se sovětskými vojenskými zkušenostmi. Moskva počítala s možným válečným konfliktem, a proto potřebovala ve svých řadách jen oddané lidi. A právě to byl důvod, proč v roce 1950 přišli do naší armády sovětské poradci. Poradcům totiž záhy došlo, že všechno má své meze, a proto je třeba s čistkami zpomalit ba dokonce skončit, jelikož by armáda nemohla plnit funkce bojovosti.

Komunistům se přeci jen nakonec povedlo dosáhnout cíle převzetí kontroly nad armádou. Proč teda byly nutné politické procesy? Důvody se i tady našly a patřilo mezi ně např. pomsta vůči příznivcům bývalých nekomunistických stran nebo zahraničněpolitické důvody. Vojenské procesy celkově proběhly ve dvou fázích. První a nejsilnější proběhla v letech 1948 až 1950, druhá od roku 1951 do 1954.

Mezi první a nejnámější vojenské procesy patří ten s generálem Helioldem Píkou. Píka za války vykonával funkci velitele československé mise v SSSR, kde se seznámil s praktikami sovětské zpravodajské služby, a právě to se stalo jedním z důvodů konečného rozsudku. V SSSR vedl spory jak

⁴³ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno, 2008. ISBN 978-80-7364-049-1., str. 91

⁴⁴ Tamtéž, str. 86

s vyslancem Z. Fierlingerem, tak i s vedení moskevského komunistického exilu. Po válce se stával oblíbenějším a stal se právě jedním z těch generálů, které měli potenciál vzestupu. Po vítězném únoru byl propuštěn z armády, a ještě v květnu zatčen. A ani jemu se nevyhnulo falešné obvinění. Plukovník Nyč byl generálem Reicinem pověřen opatřit potřebné dokumenty pro zatčení H. Píky. Snažil se získat různé dokumenty, ale jediné, co získal, byla přetlumočená zelená karta, dle kterého na rozkaz mjr. Fořta vytvořil falzifikát vydávaný jako originál. Zprvu se generálu Reicinovi nezamlouval, ale po přemýšlení o nedostatku důkazů změnil názor. *„Asi za hodinu mě Reicin zavolal a řekl mi, tak mi dones to lejtstro‘. Falzifikát opravil, byl přeložen do angličtiny a tvořil jeden z důkazů proti gen. Píkovi.“*⁴⁵ V lednu 1949 odsouzen k trestu nejvyššímu – trestu smrti – a to i přesto, že L. Svoboda se snažil sjednat trest nižší, což mu ale ani u samotného prezidenta nevyšlo. Poprava proběhla 21. června 1949.

Mezi první velké vojenské procesy patří případ skupiny „Pravda vítězí“, jež vznikla provokací vyvolanou pracovníky a agenty obranného zpravodajství. V čele této skupiny stál vojenský velitel Pražského povstání z roku 1945 Karel Kutlvašr. Společně s ním bylo souzeno dalších dvanáct vojenských příslušníků. Všichni byli obžalováni za velezradu a čtyři z nich za vyzvědačství. *„Cílem této ilegální protistátní skupiny bylo stmeliti a sjednotiti všechno neb alespoň většinu ilegálního reakčního podzemí v ČSR a ve spojení se zrádnou čsl. emigrací v zahraničí a za podpory amerických zpravodajských a vojenských orgánů v západní okupační zóně Německa povalením lidově demokratického zřízení v ČSR odčinití porážku reakce z února 1948.“*⁴⁶ Státní soud udělil tři tresty smrti (K. Bacílek ml., Boris Kovaříček a podplukovník Josef Hruška), Kutlvašra odsoudili k doživotnímu žaláři a ostatní k vysokým trestům vězení.

Provokace nebyla ale ojedinělá. Její využití se stalo velice oblíbeným. Ku příkladu sem patřila akce Tunely a Akce Boží mlýny, jejímž úkolem bylo vypátrat

⁴⁵ BENČÍK, Antonín a Karel RICHTER. *Vražda jménem republiky: tragický osud generála Heliadora Píky*. 2. vyd. Praha: Krutina Jiří – Vacek, 2014. ISBN 978-80-87493-65-6., str. 43

⁴⁶ VOREL, Jaroslav, Lukáš BABKA a Alena ŠIMÁNKOVÁ. *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech, díl III*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2004. ISBN 80-866-2106-5., str. 29

činnost nepřátelských zpravodajských služeb v ČSR. Proto vzniklo několik ilegálních organizací pod záštitou obranného zpravodajství.

Jedním z největších procesů s důstojníky armády byla Akce Žatec, jinak označována jako „Březnová akce“ nebo „Březen“. Tato akce se týkala bezmála 150 důstojníků, kteří byli obviněni z přípravy státního převratu. Údajně měl být chystán pochod jednotek, včetně žatecké posádky, do Prahy, kde měli obsadit hlavní budovy a ustavit vládu. Pomocí nelidských výslechů se dokonce někteří z nich přiznali, potvrdili svou účast na několika schůzkách a na celé přípravě akce. Původně měl být proces veden s patnácti hlavními představiteli, z toho deset z nich odsoudit k trestu smrti. Ale to ve vedoucích politicích vyvolalo obavy. Báli se ohlasu veřejnosti a prokouknutí jejich provokace. Proces proto rozdělili a celou sestavu pozměnili. Hlavní proces probíhal od 30. května do 9. června 1949, kdy soud vynesl pět trestů smrti a osm doživotních trestů. V dalších pár dnech se konaly ostatní procesy, které pomalu vedly k odsouzení všech. V podobném duchu se nesl další proces s důstojníky zvaný jako „Akce Květa“, kde hlavním důvodem byla také příprava státního převratu. Rozsudek ze dne 30. července 1949 byl stejně krutý a hlásal tři tresty smrti (J. Borkovec, V. Janda a K. Prokeš) a další vysoké tresty.⁴⁷

Jak již bylo řečeno výše, vojenské procesy probíhaly ve dvou fázích. Druhá fáze probíhala od roku 1951. Od první se různila typem odsouzených – na stranu odsouzených se přidali i komunističtí funkcionáři, příslušníci obranného zpravodajství a důstojníci StB. Sovětský svaz se totiž rozhodl, že nepřátele musí hledat mezi svými řadami a je třeba se jim zbavit. Mezi známé tváře této doby patřil Bedřich Reicin – bývalý náčelník obranného zpravodajství – o kterém jsem již psala výše v souvislosti s falzifikátem k odsouzení Píky. Zařazen byl do procesu s R. Slánským a spol. a odsouzen k trestu smrti. Z obranného zpravodajství byli nadále odsouzeni např. generál L. Klen, Musil, Nyč, Prášil. I přestože to vypadalo, že si jim konečně za své nezákonné metody vyšetřování dostalo spravedlnosti, v dalších letech byli někteří z nich propuštěni, dokonce i rehabilitováni.

⁴⁷ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno, 2008. ISBN 978-80-7364-049-1., str. 92-94

Více než 1500 vojáků, důstojníků, generálů a jiných příslušníků armády bylo odsouzeno k vysokým trestům, 31 z nich k trestu nejvyššímu.⁴⁸

3.4. Procesy s „vnějšími nepřáteli“

Procesy s pracovníky diplomatických úřadů a tiskových agentur nebo osobami, které byly ze spolupráce s nimi obviněny, byly reflexem zahraničně politických zájmů sovětského bloku. Země sovětského bloku se stávaly čím dál tím více závislé na Moskvě, jejíž centralizaci zahájilo založení Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP) v lednu 1949. V zemích řízených sověty panovalo přesvědčení, že vše ze Západu je nebezpečné a nepřátelské. V rámci sledování byly vydávány měsíční směrnice, tzv. pracovní vodítka ústředny Státní bezpečnosti, které nařizovaly nižším složkám sledovat občany a instituce západního světa (a to např. i ty, kteří u nás učili cizí západní jazyky nebo jen ty, kteří měli na Západě známé nebo příbuzné).

Sloužily také jako nástroj k rozvázání a úplnému přerušení diplomatických styků. Nejhojněji tomu tak bylo v rámci postihování jugoslávských diplomatů a studentů v Československu. Po monstrprocesech např. s L. Rajkem a spol. nebo T. Kostovem a spol. se objevila snaha uspořádat obdobný proces i u nás. Rajek ve své výpovědi totiž donuceně řekl, že v Československu došlo k vytvoření špionážních center řízených jugoslávskými diplomaty.⁴⁹ Předpokládalo se, že se hlavní středisko nachází v Bratislavě, kde nakonec proběhl proces s protijugoslávským zaměřením.

Dalšímu postihování se nevyhnuli ani diplomaté a příznivci Vatikánu (o tom více v kapitole církevních procesů), ovšem největší a nejvýraznější postihování postihlo diplomaty, úřady a instituce americké. USA představovalo nepřátele číslo jedna, bylo bráno jako hlava světového imperialismu. Politika vytlačování nebo alespoň oslabování pozice vlivu imperialistů měla především bránit před vytvořením špionážních center, tzv. „vlastizrádné páté kolony“. Terčem se stalo především velvyslanectví USA, kde se snažili Sověti získat informátory, jež by jim

⁴⁸ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno, 2008. ISBN 978-80-7364-049-1., str. 98

⁴⁹ Tamtéž., str. 108

poskytovali důkazy o špionážní činnosti. Několik takových procesů opravdu proběhlo, avšak skoro všechny díky provokaci StB.

Prvním procesem s až nečekaným ohlasem byl proces s Nechanským⁵⁰ a spol. Na popud obranného zpravodajství navázal kontakt s americkými diplomaty, za což byl posléze odsouzen. Všechny kroky procesu provázela enormní propaganda proti velvyslancům amerického velvyslanectví. Činnost „velké rozvratné vyzvědačské organizace“ měl prokázat proces s 24 odsouzenými, v jehož rozsudku byly vyřčeny dva tresty smrti (J. Nechanský a V. Wahla) a jeden trest doživotí. V následném procesu byl vynesena „pouze“ jeden trest smrti pro V. Loutského. Značně výrazněji se ale projevil proces s americkým novinářem Wiliamem Oatisem a spol. Oatis jakožto vedoucí pražské kanceláře tiskové agentury Associated Press opatřoval všední informace, které StB ale označila za tajné. Většina doznání byla vymožena násilím a obsahovala i jména jiných amerických diplomatů, na které si dělaly úřady záslusk. Proces vyvolal velký ohlas v USA, kde se konaly velké protestní akce. Došlo to až k zákazu československému dovozu do USA. Nedlouho potom se americká strana snažila Oatise dostat domů, do USA. Navrhovala výměnu československých státních příslušníků vězněných v Německu za vězněné americké diplomaty u nás. K tomu přeci jen nedošlo, ale Oatis byl nakonec propuštěn po dvou letech a vrátil se zpět do USA, na základě dopisu amerického prezidenta D. Eisenhowera adresovaného A. Zápotockému, ve kterém vyslovil naději na jeho propuštění.⁵¹

Do kategorie vnějších nepřátel spadali i teroristé. I tady se o své zasloužila StB, a to jak provokací, tak i nasazováním svých agentů, kteří činnost skupiny hlídali a podněcovali – provokatéři. K takovým procesům patří např. akce Hory Hostýnské, kdy StB poskládala důkazy proti 400 osobám.⁵²

Zařadit sem lze také procesy s emigranty. U emigrantů docházelo automaticky k odsouzení za velezradu a vyzvědačství. Podle trestního zákona

⁵⁰ Nechanský byl parašutista vyslaný z Londýna a voják působící v rámci Pražského povstání, který spolupracoval s obranným zpravodajstvím. Účastnil se zakládání některých protistátních skupin a původně měl být souzen i za odbojovou činnost za války, k čemuž se ale nepodařilo získat dostatek důkazů.

⁵¹ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno, 2008. ISBN 978-80-7364-049-1., 111-114

⁵² Tamtéž., str. 117

o nedovoleném opuštění republiky, když osoba vstoupila na území západního státu, byla okamžitě vyslýchána tamější zpravodajskou službou, čímž prozrazoval nevhodné informace o státu. A jelikož všem byl tento výklad znám, dopouštěli se jen samotným přechodem hranic vlastizrady. Pokud se někdo vrátil zpět do Československa, čekala ho celá řada výslechů, kde se k trestnému činu musel přiznat. „*Přiznávám, že hlavní příčinou mého útěku za hranice byl můj nepřátelský poměr k lidově demokratické republice, k vládě ... a komunistické straně. Tím, že jsem se pro útěk rozhodl, postavil jsem se otevřeně do řad nepřátel republiky a jejího lidu.*“⁵³ Ochoty emigrovat StB využila k chycení nepřátel. StB některé takové útoky sama organizovala. Například v rámci Akce Kameny vytvořila falešnou hranici s Německem, přes kterou pomocí svých nasazených agentů převáděla vybrané osoby. Tam na ně čekali převlečení pracovníci StB v amerických nebo německých celnických uniformách. Ještě za „hranicí“ provedli výslechy, kdy jim osoby svolně sdělily jejich spolupracovníky a další nepřátele komunistického režimu. Poté je poslali vyřídit konečné formality na německý úřad, přičemž po cestě nešťastnou náhodou „zabloudili“ zpět do Československa, kde je chytila pohraniční hlídka. Nato předstoupili před soud, kde pro ně „přechod“ skončil. Někdy se stávalo, že proběhl proces krátký bez soudu – „*vyslechnutí exulanti byli kdesi na Šumavě prostě zmasakrováni*“.⁵⁴ Metoda se ukázala více než prospěšná, a proto ji využívali i dále. Existovaly i jiné způsoby, jak emigranti spadli do pastí. V roce 1951 došlo k únosu vlaku směřujícího do západního Německa – Akce Selb. Akce Selb sice sklídila úspěch, ale jen fakt, že se vlaku povedlo přejet československé hranice a dostal se až do německého města Selb, se nelíbil ani Stalinovi.⁵⁵

Emigrace neprobíhala pouze k okruhu obyčejných lidí, emigrovat (v některých případech se jednalo o domnělou emigraci) se pokoušeli i sportovci. Věhlasným pokusem o emigraci se stal ten československé hokejové reprezentace roku 1950. Strach z jejich hromadné emigrace zvýšil útěk mistryně

⁵³ KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993. Archiv (Mladá fronta). ISBN 80-204-0145-8., str. 324

⁵⁴ HEJL, Vilém. *Zpráva o organizovaném násilí*. Praha: Univerzum Praha, 1990. ISBN 80-852-0701-X., str. 107

⁵⁵ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno, 2008. ISBN 978-80-7364-049-1., 119-121

světa v krasobruslení, Aji Vrzáňové, a před ní dalších. Hokejové mistry světa a nositele olympijských medailí z roku 1948 zatklí těsně před odletem na mistrovství světa roku 1950 v Londýně. Všechno začalo tím, že cestu zrušili kvůli problémům s nevydáním víz československým rozhlasovým reportérům z britské strany. Hráčům proto bylo vedením sděleno, že se na protest světového šampionátu nezúčastní. Problém nastal, když se reprezentanti ten den opili a vykřikovali ostrá protirežimní slova. Poté do restaurace okamžitě vtrhla StB a všechny pozatýkala. A. Bubník: „*Pamatuji, jak jsme s Vaškem Roziňákem vybíhali z té hospody a křičeli, jak chceme mít křídla a chceme být volní. Křičeli jsme 'smrt komunismu' a že chceme svobodu. Blázniví dvacetiletí kluci – mysleli jsme, že to všechno zvrátíme.*“⁵⁶ Celkově osm obžalovaných odsoudili k 70 letům vězení. Nejtěžší trest dostal brankář B. Modrý (tou dobou už nebyl členem reprezentace) ve výši 15 let žaláře. Spolu s ním byli odsouzeni A. Bubník, V. Kobranov, P. Hajný, J. Jirka, V. Roziňák, S. Konopásek a J. Macelis.⁵⁷

Likvidaci se nevyhnuly ani různé spolky nebo jiné instituce ideologického charakteru. Došlo ke zrušení organizace YMCA (Young Women's Christian Association), YWCA (Young Men's Christian Association), Armády spásy, Svědků Jehovů, adventistů nebo různých studentských spolků a organizací. Ani československý Junák se osudu nevyhnul. Bylo mu vytýkáno, že šíří nepřátelskou ideologii, která odvrací mládež od „spravedlivého boje proti vykořisťovatelům“. Na základě označení Junáka jako propagátora nepřátelské ideologie šířící ideologie sloužícího buržoazii bylo odsouzeno několik vedoucích představitelů, nejvíce v roce 1952.⁵⁸

Nebylo tomu však tak, že by v Československu žádní agenti nepůsobili. Působili. V roce 1952 a 1954 to potvrdily dva konající se procesy s více než čtyřiceti odsouzenými. Proces roku 1952 reagoval na americký zákon o zajištění bezpečnosti z roku 1951, na jehož základě bylo v Československu poukázáno na

⁵⁶ 50. léta byla tragická i pro hokej – mistři světa skončili ve vězení: Hokej. *Česká televize: Sport* [online].13.3.2010 [cit.2022-01-08]. Dostupné z: <https://sport.ceskatelevize.cz/clanek/hokej/50-leta-byla-tragicka-i-pro-hokej-mistri-sveta-skoncili-ve-vezeni/5bdfab3d0d663b6fe80ac7fb>

⁵⁷ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno, 2008. ISBN 978-80-7364-049-1.,1120-121

⁵⁸ Tamtéž.,122-123

podporu teroristických činností proti zemím sovětského bloku. Soud proto odsoudil 12. ledna 1952 J. Hoška, E. Rendla, J. Dvořáka, J. Lišku a P. Čížka k trestu smrti. Výsledek procesů s „vnějšími nepřáteli“ měl své pozitivum v tom, že výrazně pomohly k oslabení diplomatických styků s USA se jinými západními státy a k likvidaci imperialistických institucí v Československu. Na druhou stranu to ale v západních zemích vzbudilo neklid. Pro ně byla taková zatýkání nezákonná a domáhali se návštěv odsouzených nebo dosazení vlastních obhájců. Marnost se také projevila v jejich pokračování. Přesto se země čím dál tím více separovala od západních mocností.

3.5. Hospodářské procesy

Trestné činy hospodářské povahy patřily k jedním z nejvíce projednávaných trestních činů. Někdy pouze podtrhovaly jiný druh trestných činů, ale i přesto byly neméně důležitou část obžaloby. Od roku 1950 do roku 1955 bylo za tuto kategorii trestných činů odsouzeno 50 954 osob⁵⁹, což ale není skutečný počet. Celkový počet nelze určit, jelikož čísla odsouzených okresními soudy za verbální delikty jsou nedohledatelná, je ovšem jasné, že se jednalo o mnohem větší číslo. V takovém čísle měly zastoupení téměř všechny společenské vrstvy, od funkcionářů hospodářských institucí po odpůrce oficiální politiky (zvláště střední vrstvy), a to i z řad dělníků a rolníků. Postihování dělníků bylo na jednu stranu paradoxní, jelikož se dostávalo do rozporu s třídním pojetím práva, o které se komunisté opírali.

Primárním důvodem hospodářských procesů byla ekonomická politika režimu – výstavba socialistického ekonomického řádu. Spáchat trestný čin v tomto směru nebylo těžké, pro obžalování stačil např. úpadek pracovní morálky nebo poruchy ve výrobě způsobené nepořádkem na pracovišti. Žaloba se proto poté nejčastěji nesla v duchu sabotáže – neplnění a tím pádem oslabení, brzdění výstavby socialistického hospodářství. Že bylo třeba provést změny v hospodářství, bylo jasné, ale jako ve většině oblastí tak i v hospodářství na významných postech zaujímali místo neznalí a jen nastrčení komunističtí představitelé. Přeměny proto byly nepřirozené, neorganické a hlavně nereálné.

⁵⁹ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno, 2008. ISBN 978-80-7364-049-1., str. 136

Politické důsledky vyvolala neschopnost sladění plánů s realitou, nebyly uspokojovány základní potřeby obyvatel a na trhu chybělo základní zboží. Po roce 1951 bylo proto třeba vyhledat a potrestat viníky tohoto nezdaru, což dalo základ hospodářským politickým procesům. Až v roce 1953 si vedení bylo ochotno přiznat minimální pochybení z jejich strany.

Velkou skupinou obviněných se stali ti, kteří oficiální hospodářskou politiku vytvořili. Patřili sem jednak duchovní otcové ekonomiky, ale také ti, kteří obecnou linii konkretizovali a realizovali – zejména generální ředitelé znárodněného průmyslu. Obvinění byli za sabotáž přestavby hospodářství na těžký průmysl, z bezdůvodného zachovávání lehkého průmyslu, také že vědomě využívali spíše nakoupené suroviny ze Západu než domácí. Zahraniční obchod zaujímal v obviněních velkou roli. Obviněným byla vyčítána snaha omezit hospodářské vztahy a závazky se SSSR a spíše posouvat k lepšímu své styky se Západem.⁶⁰

Největším ekonomickým procesem se stal proces s J. Goldmanem a spol., Josefem Smrkovským nebo Eduardem Outratou. Všichni byli souzeni za velezradu a špionáž, Smrkovský byl dokonce obviněn za napomáhání konspirátorskému spiknutí R. Slánského a za to odsouzen na doživotí, ze kterého byl ale po čtyřech letech propuštěn. Většina obvinění a jejich zdůvodnění zněly podobně, lišila pouze oborem, ve kterém obžalovaní působili. Z důvodu nedostatku odborníků nebo jejich odchodu z funkce došlo k narušení ekonomické struktury.⁶¹

Nedílnou součástí hospodářských procesů tvoří i ty se zemědělci. Malovýroba a soukromí zemědělci neodpovídali požadavkům tehdejší doby – kolektivizaci. Politické procesy proto v tomto případě sloužily jako podpora kolektivizace a likvidace kapitalismu. Tlak byl vyvíjen především kvůli vzrůstu těžkého průmyslu a s tím potřebou mnoha tisíc pracovních sil. Obzvláště byli obžalováni souzeni za odmítání vstupu do jednotných zemědělských družstev nebo se živností do veřejného sektoru. Roku 1949 se pozornost upřela na

⁶⁰ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno, 2008. ISBN 978-80-7364-049-1., str. 140

⁶¹ KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993. Archiv (Mladá fronta). ISBN 80-204-0145-8., str. 333-335

vesnické zemědělce neboli tzv. kulaky. Jednalo se o zemědělce, kteří byli bohatí, a svými poměry se vymykali kolektivizaci a představovali tak její ohrožení, stejně jakož i zemědělských družstev. Od roku 1951 se proto začala utahovat měřítko vesnickým boháčům a kolektivizace nabírala větších obrátek. Čím dál tím méně půdy mohlo být v soukromém vlastnictví (nejprve 20 ha, poté 15 ha), a to hlavně když vlastnili ještě jiný objekt živnosti.⁶² Největší vlna procesů proběhla v letech 1950-1952, jejíž koncepcí byla hospodářská sabotáž – žaloby za úmysl ničit přírodu, zatajování plochy půdy atd. I tady se ale ke všemu přidala i provokace, a to nasazování škůdců do obilí. V roce 1953 počet obžalovaných začal klesat, jelikož ubývalo až nezdravě mnoho zemědělců a celková akce neměla požadovaný výsledek. V poslední řadě se také ale přišlo na to, že právě v zemědělských procesech docházelo k nejčastějšímu porušování zákonů (snaha o návrat k zákonnosti se ale nakonec také nevyvedla). Dohromady se počet odsouzených zemědělců od 1948 do roku 1955 pohybuje v rozhraní 62 000 až 64 000.⁶³

Jako příklad bych u zemědělských procesů uvedla případ Babice. V okolí Moravských Budějovic tehdy vznikla protistátní skupina vedená Ladislavem Malým, jenž byl pokládán za imperialistického agenta. Šlo o skupinu ozbrojenou, tudíž nebylo divu, když v červenci roku 1950 její členové zastřelili tři funkcionáře národního výboru v Babicích – T. Kuchtíka, J. Roupce a B. Netoličku. StB toto nenechala bez odezvy a podnikla zátah, při kterém byl Malý zastřelen. V červenci státní soud vynesl rozsudek – sedm trestů smrti, dvakrát doživotí a pět vysokých trestů odnětí svobody. V listopadu ještě proběhl proces s tzv. skupinou pomahačů vrahů z Babic, v jehož čele stál kněz Jan Bula. Tyto dva velké procesy doprovázelo několik dalších menších procesů. Celkově došlo k odsouzení cca 100 osob, z toho 11 k trestu smrti. Babický případ ale doprovázelo pár otázek. Jak bylo možné, že StB věděla o této ozbrojené skupině dlouho a nic s tím neudělala? Jaký smysl vlastně měl celý útok na babické funkcionáře? Obžalovaní babického

⁶² KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno, 2008. ISBN 978-80-7364-049-1, str.149

⁶³ Tamtéž, str. 152

procesu nebyli nikdy rehabilitováni. Veškeré pokusy o nápravu byly vždy rychle zamítnuty.⁶⁴

3.6. Procesy s komunistickými funkcionáři

Politické procesy dopadly na i nepohodlné komunistické prominenty, kteří se stali oběťmi „hledání nepřítele uvnitř vlastních řad“. A přesně tak se dostali před soud i ti, již zpočátku celou atmosféru procesů vytvořili a posilovali. V průběhu let bylo zatčeno několik komunistických představitelů, i když oproti ostatním skupinám se jedná o relativně malý díl. Za dva nejznámější a největší procesy v této kategorii procesů se řadí proces se slovenskými buržoazními nacionalisty a proces s tzv. Protistátním spikleneckým centrem.

3.6.1 Proces s „Protistátním spikleneckým centrem“

Monstrproces se Slánským a spol. neboli s „Protistátním spikleneckým centrem“ proběhl listopadu 1952 a stal se posledním monstrprocesem vůbec. Představoval vrchol řady procesů s komunistickými představiteli. Od ostatních se lišil svojí skladbou odsouzených, jelikož se jednalo o vedoucí komunistické funkcionáře – R. Slánský, B. Geminder, L. Frejka, J. Frank, V. Clementis, B. Reicin, K. Šváb, R. Margolius, O. Fischl, O. Šling, A. Simona, A. London, V. Hajdů a E. Löbl.

Důvodem ke vzniku procesů s komunisty se staly mezinárodní okolnosti. Ve světě vzrůstalo očekávání konfliktu mezi Západem a Východem. To podpořil rozkol mezi SSSR a Jugoslávií – v červnu 1948 na zasedání Informbyra v Bukurešti nebyla uznána jugoslávská komunistická strana. Svůj tlak na jejich konání vyvinula i Moskva, která tím chtěla občanům všech socialistických zemí ukázat, že i uvnitř jejich strany jsou zrádci, a proto je nutné být neustále v pozoru. Ve skutečnosti to byl ale jen další nástroj, jak se zbavit svých nepřátel. Komunisty StB vyslýchala již po únoru 1948, jednalo pouze o nižší funkcionáře, již kritizovali ty výše postavené. Po Stalinově tezi o zostřujícím se třídním boji, která čím dál tím více nabírala podob teorie o pronikání nepřátel do funkcí ve straně, se to změnilo.

⁶⁴ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno, 2008. ISBN 978-80-7364-049-1, str. 153-157

Začínalo být jasné, že i výše postavení komunisté mohou pro režim představovat problém.

Na Československo byl hrnut velký tlak na uspořádání procesů s nepřáteli ve straně. V jiných socialistických zemích právě takové procesy již probíhaly. Po procesu s Lászlo Rajkem v Maďarsku, kde vyslyšení uvedli několik československých jmen jako nepřátelských, do ČSR dorazil dokonce seznam právě několika jmen – „nepřátel v ČSR“. Případy ale nedostaly takovou důležitost, zůstaly pouze na krajské úrovni a žádný monstrproces se nekonal. Tlak ovšem sílil, a proto požádal Klement Gottwald o pomoc Moskvu, která zaslala do ČSR své poradce. Ti začali s první vlnou zatýkání a vyslyšení komunistických funkcionářů. Nakonec zatkli jen E. Löbla, V. Nového, M. Reimena a ministra zahraničí V. Clementise „pouze“ odvolali ze všech jeho funkcí. Stále se jim nedařilo najít „československého Rajka“⁶⁵ – hlavní osobu, na které by celý proces postavili. Zprvu se tak jeví ministři Clementis nebo Nosek. Tím pravým se nakonec stal krajský politický tajemník Otto Šling. Byl někým, kdo měl dostatečně vysokou funkci, která dá ten správný podnět monstrprocesu. K tomu všemu se přidal i jeho židovský původ, jelikož se v té době se socialistickými zeměmi hnala vlna antisemitismu. Obvinili ho z vedení skupiny, jejíž účelem bylo zlikvidovat vedení strany a převzít moc do svých rukou. Zprvu všechna obvinění odmítal, ale v únoru 1951 přiznal svou vinu. Počátkem roku 1951 již za mřížemi skončili další – V. Clementis, A. London, B. Reicin, G. Husák, L. Novomeský, K. Šváb, O. Závodský a M. Švermová. Nakonec vznikly dvě nepřátelské skupiny – česká a slovenská. Česká skupina byla obviněna z usilování o odstranění R. Slánského a A. Zápotockého z funkcí a izolaci Gottwalda, dokonce i ze snahy změny režimu a odtržení ČSR od sovětského bloku. Slovenská v čele s V. Clementisem chtěla dle obvinění odtrhnout Slovensko a rozvrátit tím republiku. Všechny usvědčující podklady připravili ve krátké době, což odpovídalo i jejich důvěryhodnosti.

I tak se to poradcům zdálo málo okázalé pro monstrproces. Dle nich bylo do procesu dosadit někoho z nejvyšších funkcionářů. Od února 1951 proto přípravu převzali sovětští poradci. Od března se ve výslechových protokolech

⁶⁵ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno, 2008. ISBN 978-80-7364-049-1., str. 125

objevovalo častěji jedno jméno – Rudolf Slánský, a to i přes zákaz uvádění jmen předních politiků. Ten jim dle vyslychaných k jejich protirežimním činům dával souhlas či dokonce pokyn. Výslech Slánského byl ale zakázán samotným Gottwaldem. Až po výpovědi A. Londona, kde Slánského označil za hlavu trockistické skupiny v ČSR, zákaz proto padl, ale platily určitá omezení, která stejně nebyla vyšetřovateli dodržována.

Koncem června 1951 zpracovali vyšetřovatelé zprávu o dosavadních výsledcích vyšetřování. Ta poukázala na nebezpečí židovského buržoazního nacionalismu a označila Slánského za hlavu spiknutí. Zprávu poslali Stalinovi, od kterého se očekávala odpověď s pokynem ke zatčení Slánského. Ten však místo toho pouze zkritizoval práci poradců. Svůj názor nezměnil ani po jednání s politikem Čepičkou v Moskvě. Ve svém dopise Gottwaldovi však uvedl nesouhlas s ponecháním Slánského ve své funkci. Dle nového argumentu proti Slánskému na ústředním sekretariátě pod jeho vedením vznikalo druhé centrum moc – ve straně a ve vládě. S touto myšlenkou vystoupil Gottwald na schůzi Ústředního výboru KSČ v září. Místo k projevu dostal i V. Kopecký, který ve své řeči poukázal na nebezpečí sionismu a pronikání kosmopolitů (Židů) do vedoucích postů. Slánský posleze po silném nátlaku přiznal, že díky němu se do významných funkcí dostalo několik nepřátel. A tak se Slánský pomalu ale jistě stával obětí systému, který sám dlouho budoval a podporoval. Až 9. listopadu StB dostala dopis se Stalinovým pokynem ke zatčení Slánského, jelikož hrozilo, že emigruje. Vše bylo rozhodnuto na základě dopisu „Velkému metaři“. Dopis obsahoval výzvu adresátovi opustit okamžitě republiku.⁶⁶ A právě za údajného adresáta byl považován R. Slánský. A i když šlo o výtvar československé a sovětské zpravodajské služby, StB v noci 24. listopadu Slánského zatkla. Zatčení odstartovalo masivní komunistickou kampaň. Jen ze schůzí dorazilo 2355 rezolucí⁶⁷, které požadovaly absolutní tresty. Kampaň se držela po celou dobu procesu a hlavně po něm. Rezolucí chodilo čím dál tím více, několik tisíc lidí vyjadřovalo souhlas s rozsudkem. Kampaň dosahovala enormních rozměrů a svůj

⁶⁶ KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993. Archiv (Mladá fronta). ISBN 80-204-0145-8., str. 362-363

⁶⁷ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno, 2008. ISBN 978-80-7364-049-1., str. 134

ohlas si získala i v zahraničí. Účastnili se jí jednak ti, kteří v tom viděli možnost postupu, tak i ti kteří se díky dřívějším stykům s odsouzenými báli o svůj život.

Příprava procesu nebyla jednoduchá a zabrala celý rok. Podíleli se na ní v tajnosti vyšetřovatelé, sovětsí poradci a StB. Samotný proces se konal od 20. do 27. listopadu 1952. Funkci prokurátora zastal J. Urválek, který zdárně obstál v tomto postu i v procesu s Horákovou a spol. Hlavní linii procesu tvořila ta antisemitská. Nahrávala nejvíce potřebám sovětské zahraniční politiky – mělo tím být jasné, že sovětský svaz odsuzuje svoji dřívější protiizraelskou politiku. ČSR v předešlých letech s Izraelem vedla dobré vztahy, především ve vojenské oblasti, proto bylo třeba dokázat opak. A to i složením obviněných. Jedenáct ze čtrnácti obviněných byli židovského původu. K antisemitské linii se přidala i ta vnitropolitických záležitostí, jako příprava státního převratu a hospodářské sabotáže. Tou dobou se po hospodářské stránce nevedlo dobře a díky procesu byli nalezeni viníci.

Vyšetřování provázely všechny metody, stejně jako u jiných případů. Vyvíjen byl nátlak na celé rodiny obviněných – z knihy Zprávy o mém muži od Josefy Slánské: *„Víte, že váš muž je zrádce?“, „Vím, že můj muž je nejlepší soudruh, jakého jsem kdy poznala.“*, *„Rozmyslete si to, nedostanete-li včas rozum, bude to pro vás horší.“*⁶⁸ Ani tomuto procesu se nevyhnulo kruté násilí a intrik pro potřeby doznání. A. London průběh popisuje ve své knize Doznání. *„Celý den chodím v cele. V hodinu, kdy smím jít spát, odestelu a usnu jako pařež, protože jsem spíš mrtvý než živý. Sotva usnu, dozorce se mnou zatřese a odvede mě na výslech. Za hodinu či dvě mě odvedou zpátky do cely. Znovu si lehnu a usnu a krátce potom mě znovu budí a vedou k výslechu. A to trvá celou noc.“*⁶⁹ Nátlak byl velký, a proto ani v tomto případě nebylo divu, že někteří jedinci se rozhodli s tím skončit ještě dřív, než bylo dáno. Například Rudolf Slánský se pokusil spáchat sebevraždu 31. ledna 1952 ačkoliv neúspěšně.

⁶⁸ SLÁNSKÁ, Josefa. *Zpráva o mém muži: [vzpomínky na R. Slánského]*. Praha: Nakladatelství Svoboda. ISBN 80-205-0165-7., str. 148

⁶⁹ LONDON, Artur. *Doznání: v soukolí pražského procesu*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel. Spirála (Československý spisovatel). ISBN 80-202-0213-7., str. 121-122

O konečném rozsudku rozhodovalo vedení KSČ – 11 trestů smrti (Slánský, Geminder, Frejka, Frank, Clementis, Fischl, Margolius, Reicin, Simone, Šváb a Šling) a tři doživotí (London, Hajdů, Löbl). Takto vypadající rozsudek navrhl Gottwald den před jeho vynesením na schůzi politického byra, kde všichni ostatní souhlasili. Viliam Široký na tu schůzi vzpomíná takto: „*Soudruh Gottwald nás svolal na poradu. Nedoporučil udělení milosti, a tím se vyslovil pro výkon trestu. Kromě hrobového ticha a mlčenlivého souhlasu s jeho stanoviskem nebylo nic.*“⁷⁰ Obžalovací spis měl 40 stran a jeho přečtení trvalo 3 hodiny. Z knihy Doznání od A. Londona: „*Tři hodiny, po které trvá četba žaloby, vládně v sále naprosté ticho. Čas od času nás oslepí silná záře reflektorů. Filmují nás! Tak přijdeme na program v zešeřelých sálech před hlavním filmem...*“⁷¹ Proces nebyl pouze filmován, ale také nahráván a vysílán v rozhlase. Pro jistotu proto byly předem nahrané výpovědi obviněných. Pokud by se někdo z nich rozhodl změnit výpověď, okamžitě by mu byl vypnut mikrofon a spustila by se nahrávka. Celé líčení ale proběhlo bez problému a přesně podle předem daného scénáře.

Z výpovědi R. Slánského: „*Přiznávám plně svoji vinu a chci poctivě a pravdivě vypovědět všechno, čeho jsem se dopustil a čím jsem se provinil. Provinil jsem se těžce na zájmech československého lidu. Právě proto zodpovídám dnes před veškerým československým lidem a před demokratickou veřejností celého světa. Nebudu ve svých výpovědích šetřit ani sebe, ani svoje spoluobviněné. Především nebudu šetřit sebe...*“⁷²

Nikdo z obžalovaných se neodvolal. Bylo jim totiž řečeno, že pokud se neodvolají, bude na to přihlíženo při posuzování o udělení milosti. Jedenáct z nich požádalo prezidenta republiky o milost. Druhého prosince Gottwald oznámil zamítnutí všech milostí a vykonání rozsudku druhého dne ráno. Obžalovaní měli nárok na poslední setkání s rodinami ovšem za dohledu vyšetřovatelů. J. Slánská ve své knize popisuje setkání takto: „*Do konce návštěvy jsem se nedokázala vzpamatovat z úplné apatie, ať jsem se snažila sebevíc. Pravda, všimla jsem si,*

⁷⁰ ČAPKA, František a Jitka LUNEROVÁ. 1948: *Vítězný únor: cesta k převratu*. 2. vyd. Brno: CPRESS. Zlomové okamžiky. ISBN 978-80-264-0089-9., str. 131

⁷¹ LONDON, Artur. *Doznání: v soukolí pražského procesu*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel. Spirála (Československý spisovatel). ISBN 80-202-0213-7.. str. 299

⁷² UTITZ, Bedřich. *Neuzavřená kapitola: politické procesy padesátých let*. 2. vyd. Praha: Lidové nakladatelství, 1990. Dokořán. ISBN 80-702-2091-0., str. 23

takových maličností, jako že kouří jednu cigaretu za druhou, ačkoli už přes dva roky nekouřil, všimla jsem si, jak mu jeho strážci cigarety ochotně připalují, jak jsou na něho vlídní... Pamatuji si, jak Ruda prostrčil prsty sítě, já taky. Ale marná snaha, sítě byly od sebe tak daleko, aby se lidé nemohli ani prsty dotknout jeden druhého... ,Vezměte si šátek, návštěva končí,' řekl rázně strážný. Jako poslušný pejsek jsem se otočila, sebrala šátek a na Rudu už se ani nepodívala. Snad zasténal, snad zavzlykal, nevím. Ohlédla jsem se. Visel na drátěné síti. Jeho tvář byla zoufalstvím zkřivená. Vypadá jako ukřižovaný Kristus, blesklo mi hlavou.“⁷³ Všichni až na Slánského napsali svým rodinám dopisy na rozloučenou. Někteří psali dopisy také prezidentu Gottwaldovi, kde odmítali veškeré obvinění a nadále ujišťovali, že činy, za které byli odsouzeni, nikdy nespáchali. Dopisy ale Gottwald dostal až po popravě a rodiny až za 10 let.

Poprava tak byla vykonána 3. prosince 1952 v nočních až ranních hodinách na dvoře pankrácké věznice. Slánský a ostatní byli popravení za zločiny, jichž se nedopustili. Za trestné činy, které spáchali, souzeni nebyli.

„Mám to, co jsem si zasloužil.“ – Poslední slova Rudolfa Slánského

3.6.2 Proces se slovenskými buržoazními nacionalisty

Na proces se Slánským a spol. navazoval proces se slovenskými buržoazními nacionalisty – oficiálně tzv. proces s rozvratnou skupinou buržoazních nacionalistů na Slovensku. Buržoazní nacionalismus se do popředí pozornosti dostal v dubnu 1950, kdy zasedalo ÚV KSS. Na zasedání došlo k obvinění V. Clementise (posléze přeřazen do procesu se Slánským a spol.), G. Husáka a L. Novomeského ze snahy o převzetí moci a následného rozbití republiky odtržením Slovenska. Všichni byli následně zbaveni svých funkcí a vyloučení z KSČ.

Zprvu byl proces zamýšlen jako hlavní proces pro Slovensko, ovšem po třech letech odkládání ztrácel na významu. Jednalo se o proces již menších rozměrů a s menším dosahem než ten předešlý. Konal se totiž již v letech, kdy už o veřejné monstrprocesy „nebyl zájem“. Na Slovensku svůj ohlas ale přeci jen

⁷³ SLÁNSKÁ, Josefa. *Zpráva o mém muži: [vzpomínky na R. Slánského]*. Praha: Nakladatelství Svoboda. ISBN 80-205-0165-7., str. 176-178

získal, jelikož byl vnímán jako proces těmi, kteří chrání národní zájmy. Hlavními postavami tohoto procesu se stali L. Novomeský, L. Holdoš, D. Okáli, I. Horváth a G. Husák. I přes návrhy prokurátora L. Greša k odsouzení k nejvyššímu trestu za velezradu, vyzvědačství a sabotáže, všechny dne 24. dubna 1954 odsoudili „pouze“ k vysokým trestům odnětí svobody – G. Husák na doživotí, Novomeský 10 let, Horváth 22 let, Okáli 18 let, Holdoš 13 let.⁷⁴

Trest smrti nebyl vyneseno hned ze dvou důvodů. Prvním byla právě ztráta zájmu na veřejných procesech a druhým se stal samotný Gustav Husák a jeho „nepřipravenost pro veřejné líčení“.⁷⁵ Husák neustále odmítal přiznat vinu – přiznal své chyby, ale nikdy ne trestní činy – a to i přes silné fyzické i psychické nátlaky. Dokonce i sám sebe hájil před soudem, čímž ztěžoval práci vyšetřovatelům. Na zatčení Husáka se podílel ústřední tajemník KSS Štefan Baštovanský, jež pozval Husáka k sobě do kanceláře, kde na Husáka místo Baštovanského čekalo zatčení. Hned poté byl převezen do pražské ruzyňské věznice a po dni převezen do sklepního zámku v Kolodějích, kde protřpěl tři týdny neustálého nátlaku. G. Husák ve svém dopise ústřednímu výboru strany popisoval průběh vyšetřování a prostředím takto: *„Byl mrazivý únor. Byla taková zima, že stráže před celami měly kožešínové boty a čepice, a ještě jim bylo zima. Ve vyšetřovnách bylo tak přetopeno, že vyšetřovatelé seděli jenom v košilích, já jsem musel stát stovky hodin v zimníku. Pot ze mě jenom lil. Z toho horka nahoře do mrazu dole. A tak stále dokola, ve dne v noci... Doubek osobně mě několikrát vyslychal a mučil. Při jednom výslechu v září 1951 mě tak zmlátil do krve, že mě musel ošetřovat lékař. Dobili mě, zlomili a donutili k podepsání nepravd a lží...“*⁷⁶

3.7. Další procesy

Některé druhy procesů nedosahovaly tak velkých čísel a rozsahu jako ty předcházející, což ovšem nevylučuje jejich závažnost a důležitost. Jedná se

⁷⁴ Český rozhlas – Radiožurnál: *Proces s Rudolfem Slánským* [online]. 21. květen 2018 [cit. 2022-02-11]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/proces-s-rudolfem-slanskym-7208615>

⁷⁵ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno, 2008. ISBN 978-80-7364-049-1., str. 134

⁷⁶ *Deník.cz: Zatčení Gustáva Husáka: akce StB připomínala "Jidášův polibek"* [online]. [cit. 2022-02-08]. Dostupné z: https://www.denik.cz/z_domova/gustav-husak-zatceni.html?fbclid=IwAR1qF2hcxdsQBWZnqHC8uLNqtVpq-183KvzGFzH7AR0K4Mcy6mZEiPU2NFc

o menší skupiny, které nelze zařadit ani pod jednu ze skupin hlavních. Prvním takovým typem jsou procesy se spisovateli, z nichž největší byl proces s katolickým orientovanými spisovateli a příznivci literárního ruralismu. Cílem se stalo postihnout všech ilegálních organizací, bez rozdílu na politické a ideové směry. V čele úkolu stanul Josef Kostohryz. V dubnu proběhl první proces tzv. pražský a v červenci druhý tzv. brněnský. Skupiny byly v obou procesech obviněny za spolupráci s Vatikánem ale i se Zelenou internacionálou – mezinárodní organizace zemědělských stran. I zde padl trest smrti, a to konkrétně J. Kepkovi.

Dalšími obviněnými a odsouzenými byli i mladí lidé, kteří byli obviňováni zejména za letákové akce proti režimu, spolupráci s domnělými zahraničními agenty či přechovávání zbraní. Nezapomnělo se třeba ale ani na skauty, volyňské Čechy nebo organizátory demonstrací a jiných protestů. Svou vlastní skupiny procesů zaujímaly i procesy sabotážní jako např. proces s tzv. sabotážně-špionážní skupinou Zajíc a spol., skrz který měl soud nebezpečnost přechovávání agentů v souvislosti s vraždou.⁷⁷

4. Rehabilitace a revize procesů

Po pominutí éry velkých monstrprocesů se situace začala měnit. Postupně začalo být jasné, že je třeba odčinit masovou nezákonnost, politické represe a perzekuce z předešlých let. Odčinění takových činů měla za úkol právě rehabilitace odsouzených a revize soudních procesů.

Rehabilitace nikdy nesplnila to, co měla. Přitom jak byla vedena ani nemohla. Nemohla vrátit odsouzeným všechny roky strávené za mřížemi, vrátit nezákonně vzaté životy a ani odčinit všechny ostatní psychické a fyzické újmy způsobené v minulých letech. Měla splnit čtyři úkoly: 1. zrušit nespravedlivé rozsudky, veřejně zahladit vinu odsouzených a rekompenzovat oběti za nezákonné věznění a diskriminaci; 2. umožnit návrat postižených zpět do občanského života a napomáhat tomu, tzn. veřejně je zbavit Kainova znamení zločince, viníka, nepřítele; 3. určit skutečné viníky odpovědné za nezákonnost a politické procesy a vystavit je politické a trestní odpovědnosti; 4. zabránit

⁷⁷ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno, 2008. ISBN 978-80-7364-049-1, str. 158-164

opakování takových jevů a utvořit proti tomu určitá opatření.⁷⁸ Několik odsouzených se nápravy nedožilo, nebo jejich návrat nebyl tak jednoduchý, jaký jim měla rehabilitace zaručit a mnohdy se stalo, že ani po revizi se úplně nezbavili dohledu StB. A ti, kteří páchali nelidské činy, většinou nebyli vystaveni spravedlnosti. Ani se neodstranilo používání nezákonností – v určitých ohledech ji zmírnilo, ale nikdy nevymizela. Problémem také bylo, že se rehabilitace neřídily zákonem, právem a ani spravedlností. Režim je využil ke svému prospěchu, promítal do nich spíše politický záměr. Nemotivovala je totiž snaha o obnovu práva a dosažení spravedlnosti, nýbrž snaha zamaskovat rozsah nezákonnosti. A jelikož uznat chybu v dřívějších rozhodnutích režimu by znamenalo jeho oslabení, byla v mnoha případech ponechána alespoň část viny a stejně tak i tresty sníženy, nikoli zrušeny. A aby si režim byl jist, že vše dopadne, jak má, spoléhali na své staré známé. Rehabilitace prováděli i ti, kteří se podíleli na výrobě procesů.

I na revizích se podílelo zahraničí – SSSR. Kromě etapy od roku 1968, kdy podnět vycházel z domácí půdy. Komunistické vedení v Moskvě tlačilo na československé, aby revize provádělo. Oproti tomu diktovala určité hranice jejího realizování. Rehabilitace dle Sovětského svazu neměla být příliš rozsáhlá, ochota k odčinění neměla být přeháněna, a hlavně se nesměla kritizovat vlastní politika.

Revize trvaly podstatně dlouho dobu, probíhaly v několika etapách, přesněji ve třech – první v letech 1955–1957, další od 1963 do 1967 a poslední 1968–1975. Vyvíjela se od tzv. stranické rehabilitace k pokusům a rehabilitaci všeobecnou.⁷⁹ Komunisté ji nikdy nedokončili, desetitisíce obětí zůstaly bez revizního řízení nebo se jich dotklo pouze okrajově. Až rehabilitace provedená v devadesátých letech na základě nově vytvořených nebo novelizovaných zákonů (č. 119/1990 Sb, o soudní rehabilitaci, z. č. 47/1991 Sb. a č. 632/1992, kterými se měnily zákony předcházející), se dala považovat za důslednou.

⁷⁸ KAPLAN, Karel. *Druhý proces: Milada Horáková a spol. - rehabilitační řízení: 1968-1990*. V Praze: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1431-1., str. 11

⁷⁹ Tamtéž., str. 14

4.1. Barákova komise

Prvotní impulzy k rehabilitacím přišly z Moskvy již v letech 1953–1954. Tou dobou v Československu ještě běžely některé velké procesy, ale v okolních státech jako např. Polsko a Maďarsko již docházelo k prvním rehabilitacím. K tomu všemu se přidala i vnitřní nespokojenost. Několik jedinců (oběti, především komunističtí funkcionáři, i jejich příbuzní) se ve svých dopisech adresovaných vedení komunistické strany dožadovalo revize svých procesů.

V roce 1954 se celková situace začala měnit. Skončila doba monstrprocesů a pomalu ale jistě začala ze všech oficiálních dokumentů mizet teorie o třídní boji a spolu s ní i Stalinova teze o zostřování třídního boje, která postavila základy pro represe a politické procesy. Do popředí se dostal boj proti Stalinově kultu osobnosti (vyobrazování Stalina jako vševědoucího a všemocného) a jeho důsledkům – poukazovalo se na „historickou roli mas“ a kolektivní vedení.⁸⁰

Komunistické vedení Československa se začalo dostávat do úzkých a po veškerém nátlaku, jak od sovětských poradců, tak i od československých komunistických funkcionářů jako R. Baráka, který se stal ministrem vnitra, se rozhodlo o přezkoumání některých procesů. Ještě v prosinci roku 1954 A. Novotný (tehdy první tajemník předsednictva ÚV KSČ) začal pracovat na ustavení komise. Celkovou zprávu s úkoly a ustavením komise předložil vedení 10. ledna 1955. Jen dle ustavení bylo ale jasné, že požadovaného výsledku tato komise nikdy nedosáhne. Komisi představovali ti funkcionáři, kteří se osobně podíleli na dřívějších nezákonnostech – předseda komise R. Barák; Karel Košťál (tou dobou jako náměstek ministra vnitra a dřívější vyšetřovatel StB); Edvard Švach (náměstek generálního prokurátora), Josef Litera (náměstek ministra spravedlnosti) a K. Innemann, který se jako jediný přímo neúčastnil procesů. Košťála ale posléze odvolali, jelikož se podílel na výrobě procesů s vedoucími komunisty. Návrhy komisi předkládala pracovní skupina složená z pracovníků ministerstva vnitra, justice a stranického aparátu. Komise tyto návrhy poté zpracovala a předložila ke schválení komunistickému vedení.⁸¹

⁸⁰ KAPLAN, Karel. *Druhý proces: Milada Horáková a spol. - rehabilitační řízení: 1968-1990*. V Praze: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1431-1, str. 19

⁸¹ Tamtéž, str. 20

Barákovu komisi lze pokládat za jeden z dalších nástrojů komunistického vedení. Byla přímo podřízená ÚV KSČ, které mělo v celkovém rozhodnutí první i poslední slovo – rozhodovala, kterými případy se bude nebo nebude komise zabývat, a následně i o tom, jaký bude konečný verdikt. Její činnost zůstávala utajená, vědělo o ní jen několik málo lidí. Za úkol dostala přezkoumat procesy s komunistickými funkcionáři, tedy kromě procesu se spikleneckým protistátním centrem. Netrvalo ale dlouho a přeci jen i na Slánského a spol. došlo. Vedle Barákovy komise A vznikla v roce 1956 Baráková komise C, jež měla revizi tohoto procesu za úkol.⁸² Novými členy se tak ještě stal Inneman, Bakula a Mlejnek. Komise C došla k závěru, ve kterém shledala Slánského a spol. jako vinné, ovšem z jiných zločinů, než za které byli původně odsouzeni (místo velezrady atd. jim bylo vytýkáno pronikání škodlivých způsobů do stranického života).⁸³ Stejně tomu bylo i u většiny jiných přezkoumaných procesů.

Na činnost komise mělo vliv několik událostí. První z nich představovalo zatčení dvou vyšetřovatelů v listopadu 1955 – B. Doubka a V. Kohoutka. Vedení vydalo směrnice, jež zněla v celku jednoduše: „*obvinění byli odsouzeni právem, pokud šlo k jeho porušení, nese za něj odpovědnost StB, jež předkládala falešné podklady zpracované na základě nucených výpovědí.*“⁸⁴ Záměrem této směrnice bylo hodit vinu na někoho jiného než na komunistické vedení, a to na StB. Doubek ale ve své výpovědi uvedl všechny metody použité StB při výsleších odsouzených a vypověděl i o vlivu sovětských poradců jak na vyšetřovatele, tak na průběh vyšetřování a celého procesu.⁸⁵ A tím se začaly pomalu na světlo dostávat všechny možné metody, které byly v procesech využity. Další událostí byl XX. Sjezd KSSS v únoru 1956, kde jednak došlo k odkrytí Stalinových zločinů a jednak k poukázání na krutost udělování trestů sovětskými funkcionáři. A jako poslední se na scénu dostavily i situace v jiných státech. V Maďarsku a Polsku docházelo

⁸² ŠIMÁNKOVÁ, Alena a Jaroslav VOREL, ed. *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech, díl I.* Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2003. ISBN 80-86621-03-0.

⁸³ KAPLAN, Karel. *Druhý proces: Milada Horáková a spol. - rehabilitační řízení: 1968-1990.* V Praze: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1431-1., str. 26

⁸⁴ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu.* 2. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2008. ISBN 978-80-7364-049-1., str. 217

⁸⁵ DOUBEK, Bohumil a Karel KAPLAN. *StB o sobě: výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka.* Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2002. ISBN 80-902885-8-8. str. 440

k povstáním, kterým se československé vedení chtělo vyvarovat. A tak v roce 1957 rozhodlo, že nezákonnostmi z minulých let, je již udělaná tečka.

Komise ukončila svou činnost v září 1957. Za dobu své působnosti přezkoumala 300 případů. Některé z nich neuzavřely a později o nich rozhodoval Nejvyšší soud. Pouze u 52 případů navrhli nové projednání a snížení trestů. Schválení rehabilitaci bylo tedy spíše výjimkou. Revize prováděly i soudní instituce, které společně s Barákovými komisemi, projednaly 6 978 případů. Obnovu řízení navrhli u pouhého 2,5 % z nich a jen u 50 osob uznaly rozsudky jako neoprávněné.⁸⁶

4.2. Amnestie

Na komunistický režim začalo naléhat čím dál tím více lidí s požadavkem úplně rehabilitace. Hlavně propuštění komunističtí funkcionáři. Úplné rehabilitace ale pro režim představovaly problém po dlouhá léta. Díky plné rehabilitaci by se totiž na povrch mohly dostat informace o prováděných nezákonnostech a perzekucích, což by narušilo důvěru v režim a vzbudilo více pochybností. Proto se jako jedním z možných řešení jevila jako nejlepší amnestie. Amnestie jednorázově umožňovala propustit hromadně velké množství vězňů bez jakékoli prověrky jejich případu nebo obnovy procesů.⁸⁷

Po říjnu 1957, kdy Baráková komise ukončila svou činnost, chodilo vedení stále více žádostí o revizi procesů. Obavy rostly, a proto v listopadu 1957 při nástupu nového prezidenta A. Novotného byla vyhlášena amnestie. Ta se dotkla 4811 odsouzených. Jednalo se spíše o případy odsouzené na základě trestných činů kriminální povahy. U politických vězňů se jich dočkali pouze ti, kterým zbýval zbytek trestu za mřížemi menší než 6 měsíců.⁸⁸ O něco více vězňů bylo propuštěno díky amnestii z května roku 1960. V návrhu se jednalo o 8708

⁸⁶ KAPLAN, Karel. *Druhý proces: Milada Horáková a spol. - rehabilitační řízení: 1968-1990*. V Praze: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1431-1., str. 40

⁸⁷ Tamtéž, str. 44

⁸⁸ Rozhodnutí presidenta a vlády republiky Československé ze dne 1. prosince 1957 o amnestii (č. 117/1957 Ú.I.), ČI I.. *Trestni-řízení.com* [online]. [cit. 2022-02-15]. Dostupné z: <http://www.trestni-řízení.com/dokumenty/amnestie-z-1-prosince-1957>

odsouzených, přičemž většina byla propuštěna hned a zbytek o dva roky později. Propuštění podmínilo nespáchání úmyslného trestného činu po dobu 10 let.⁸⁹

I když se dala amnestie pro odsouzené považovat za omilostnění, jejich návrat do normálního života nebyl jednoduchý. Společnost na ně stále hleděla jako na vinné a na nárok na odškodnění za nezákonné odsouzení neměli nárok. A i přestože komunisté oddělili rehabilitace a možné důsledky s nimi spojené, propuštění vězňů nebylo úplnou výhrou. Společně s nimi propustili i tajné informace – o nezákonném, nepřiměřeném a násilném postupu vyšetřování.

4.3. Kolderova komise

Komunisté sice nechtěli v rehabilitacích pokračovat, ovšem vnitrostátní i mezinárodní okolnosti je donutily k opaku. V říjnu 1961 se konal sjezd sovětských komunistů, kde došlo k odkrytí dalších Stalinových zločinů. Chodilo čím dál tím více žádostí o revizní řízení. Konečný důvodem pro ustavení komise se ale stalo Barákovo zatčení v únoru 1962. Baráka obvinili za nedůsledně provedenou revizi způsobenou snahou udržení si postu ministra vnitra. Ve vykonstruovaném procesu si vysloužil 15 let za mřížemi.

Nárvh na vytvoření komise byl vytvořen v srpnu 1962 a ještě ten měsíc ho politické byro ÚV KSČ schválilo společně komisními členy – předseda D. Kolder (tajemník ÚV KSČ), A. Dubček, J. Lenárt, P. Majling, V. Prchlík, L. Štrougal, B. Laštovička, H. Leflerová, V. Škoda a M. Mamula.⁹⁰ Takto vypadající komise dostala za úkol přešetřit nejdůležitější politické procesy proti osobám, které zastávaly významné politické funkce, tudíž do seznamu jejich projednávání spadaly i procesy s nekomunisty, např. s M. Horákovou a spol. Činnost komise ale reálné rehabilitaci nikdy nevedla, snažila se pouze poupravit výsledky těch předešlých.

Stejně jako Barákova komise i Kolderova se měla omezit na rehabilitace procesů s vedoucími komunistickými funkcionáři. Obě respektovaly při vše svých

⁸⁹ *Rozhodnutí č. 54/1960 Sb.,: Rozhodnutí presidenta republiky a vlády Republiky československé o amnestii.* Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1960-54>

⁹⁰ ŠIMÁNKOVÁ, Alena a Jaroslav VOREL, ed. *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech, díl I.* Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2003. ISBN 80-86621-03-0., str. 167

postupech zájem strany a stavěly ho na první místo. Rozdílem komisí se ale stal názor na prozrazení nezákonností společnosti. Někteří z Kolderové komise se přikláněli k názoru „sdělení“, jelikož by to pro stranu znamenalo zbavení se zátěže. Vinu už nekladla pouze StB, ale i některým vedoucím komunistům. Řada vedoucích funkcionářů v justici a bezpečnosti byla dokonce nucena odejít ze svých míst.

Jejich úsilí se později projevilo v jejich zprávě. Jelikož si v tomto případě již členové komise spisy studovali sami, dozvěděli se více o nezákonnostech. V závěrečné zprávě se proto vyskytly nepublikovatelné informace, jako hlavní viník se v ní jevil A. Čepička (obviněn z vytvoření systému tzv. kabinetní justice, ve které zasahovala výkonná moc do výkonu soudnictví⁹¹) a vedle něj např. A. Zápotocký. Takto vypadající zpráva byla po několika úpravách v dubnu schválena ÚV KSČ. O měsíc později schválilo její závěrečné doporučení – řešení členství ve straně, přiměřená kompenzace za způsobené ztráty jak odsouzenému tak rodinám, a představitele strany nebo justice, kteří se účastnili nezákonných činností, stranicky potrestat.⁹²

Výsledek revizí byl žalostný a ve výsledku omezený zase jen na komunistické funkcionáře – 450 soudně, 427 stranicky⁹³. I tak jejich činnost sklidila mnohem větší ohlas (prosadila rehabilitaci, odhalila důkazy o nezákonnostech a vykonstruování procesů) a stala se tak první malým krůčkem na cestě ke skutečné rehabilitaci.

4.4. Barnabitská komise

Většina komunistů, jak rehabilitovaných, tak těch kterých se rehabilitace nedotkla, s jejími výsledky nesouhlasili. Zprvu závěry z dubna 1963 přijali, poté se začali domáhat návratu do svých funkcí. Nejdříve se jim nevedlo svůj nátlak nějakým způsobem prosadit. Po nějaké době ale začalo být i vedoucím komunistů jasné, že některé z nich bude muset znovu uvést od jejich funkce.

⁹¹ ŠIMÁNKOVÁ, Alena a Jaroslav VOREL, ed. *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech, díl I.* Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2003. ISBN 80-86621-03-0., str. 175

⁹² KAPLAN, Karel. *Druhý proces: Milada Horáková a spol. - rehabilitační řízení: 1968-1990.* V Praze: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1431-1., str. 47 – 76

⁹³ Tamtéž, str. 70

V úvahy přišli jen ti „poslušní“. Proto se poté zrodila myšlenka zformovat „opozici rehabilitovaných“.⁹⁴

Pokusů bylo mnoho, ovšem jen jeden se vyvedl. Skupina tzv. slovenských buržoazních nacionalistů v čele s G. Husákem dožadovala zrušení obvinění, jež Kolderova komise označila za správné. K stoupencům se postupně začali přidávat další a další. Bez povšimnutí to nezanechal ani tisk, a tak se vědomí o skupině a jejich požadavacích dostávalo na přední místo politického života na Slovensku. Reakcí vedení bylo vytvoření Barnabitské komise (pojmenovaná dle svého pracoviště v bývalém klášteře barnabitek) v červnu 1963. Členy se stali – J. Lenárt jako předseda (vytstřídaný V. Kouckým), V. Bil'ak, M. Lúčan, J. Való, V. Šalgovič, B. Graca, P. Colotka, J. Macek, I. Skála, J. Kladiva, R. Cvik, J. Šimek, M. Klír a po vystřídání předsedy i M. Sabolčík a B. Laštoviček.⁹⁵

Očekávalo se, že komise potvrdí platnost usnesení o vině. A. Novotný před ustavením komise řekl: *„Můj názor je, že na IX. sjezdu KSS byla kritika nacionalismu na Slovensku v podstatě správná, v mnohých věcech nebyla ale odstatečně doložena a nebyla také ve všech jednotlivostech oprávněná.“*⁹⁶ Úkolem tedy bylo pouhé odstranění nedostatečné doložitelnosti. Komise předložila zprávu s opačným tvrzením. Obvinění z buržoazního nacionalismu u Husáka a spol. zrušila a podpořila tím návrat „nacionalistů“ do slovenské politiky, i když ne do stejných funkcí a úrovní jako před zatčením.

4.5. Vývoj roku 1968

Na povrch se pomalu ale jistě začaly dostávat informace o nezákonnostech a perzekucích, které režim dříve konal. Proto se čím dál tím více lidí dožadovalo přezkoumání rozsudků, sílil tlak na provedení rehabilitací i nestranných odsouzcenců. Příhodná situace nastala s tzv. Pražským jarem 1968. V dubnu téhož roku byl přijat Akční program KSČ požadující úpravu tehdejších poměrů v Československu. Současně přislíbil důslednou rehabilitaci. V návazanosti na to,

⁹⁴ KAPLAN, Karel. *Druhý proces: Milada Horáková a spol. - rehabilitační řízení: 1968-1990*. V Praze: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1431-1., str. 77

⁹⁵ ŠIMÁNKOVÁ, Alena a Jaroslav VOREL, ed. *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech, díl I*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2003. ISBN 80-86621-03-0., str. 169

⁹⁶ KAPLAN, Karel. *Druhý proces: Milada Horáková a spol. - rehabilitační řízení: 1968-1990*. V Praze: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1431-1., str. 78

byl v červnu Národním shromážděním přijat zákon č. 82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci. Jeho přijetí předcházely rozpory – organizace jako např. Sdružení bývalých politických vězňů K231, prosazovaly zrušení všech rozsudků v politických procesech z let 1948 – 1968, dále někteří narrhovali zbavení funkce všech tehdejších soudců. Ani jeden návrh ve výsledku neuspěl.⁹⁷

§ 1 zákona č. 82/1968 Sb. „*Účelem zákona je umožnit rychlé přezkoumání případů osob protiprávně odsouzených v důsledku porušování zákonnosti na úseku trestního řízení, odstranit přímo ze zákona některé nepřiměřené tvrdosti v používání represe, zabezpečit neprávem odsouzeným osobám společenskou rehabilitaci a přiměřené hmotné odškodnění a vyvodit ze zjištěných nezákonností důsledky proti osobám, které se na nich podílely.*“⁹⁸ Rehabilitace stanovená zákonem o soudní rehabilitaci se od předešlých v mnohém lišila. Zahrnovala i nestrannické odsouzené, prováděla ji justice – zvláštní rehabilitační útvary Generální a krajské prokuratory a rehabilitační senáty krajských soudů a soudu Nejvyššího. Klesal vliv StB a s tím i vliv režimu. V rehabilitačních soudech nesměli vystupovat ti, kteří se účastnili dřívějších rehabilitovaných soudů.⁹⁹ Významným bodem zákona se stalo prohlášení zařazení osob do táborů nucené práce jako neplatné. Vedle toho stanovil pravidla pro zahlazení trestů, pro odškodnění a dokonce i započtení doby strávené ve věznění do důchodového pojištění.¹⁰⁰

A když vše vypadalo slibně, přišel 21. srpen 1968, kdy vojska Varšavské smlouvy vpadla do naší země. Demokratizační proces byl pozastaven a vypukla doba normalizace. Paradoxem bylo, že úsilí k rehabilitačnímu řízení sílilo. Dle zákona byla stanovena roční lhůta (do 1.8.1969) pro podávání návrhů na přezkumné řízení. Těch přišlo celkem 23 306 a podnětů k podání stížnosti pro porušení zákona dorazilo kolem 7 tisíc.¹⁰¹ Nejdříve Sověté neměli problém

⁹⁷ KAPLAN, Karel. *Druhý proces: Milada Horáková a spol. - rehabilitační řízení: 1968-1990*. V Praze: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1431-1., str. 81

⁹⁸ § 1 zákona č. 82/1968 Sb.: o soudní rehabilitaci. In: . Sbíрка zákonů republiky Československé. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1968-82>

⁹⁹ KAPLAN, Karel. *Druhý proces: Milada Horáková a spol. - rehabilitační řízení: 1968-1990*. V Praze: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1431-1., str. 82-83

¹⁰⁰ § 22 – 33 zákona č. 82/1968 Sb.: o soudní rehabilitaci. In: . Sbíрка Zákonů. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1968-82>

¹⁰¹ KAPLAN, Karel. *Druhý proces: Milada Horáková a spol. - rehabilitační řízení: 1968-1990*. V Praze: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1431-1., str. 101-102

s revizemi. Postupem času ale změnili názor. Proběhly velké čistky Nejvyššího soudu, Generální prokuratory, ministerstva vnitra atd. Vše se začalo vracet do starých kolejí. Sítil opět vliv moci, s tím kritika dosavadního průběhu rehabilitací (podvolování se antisocialistickým silám při jejím provádění) a do centra kritizovaného dění se dostal i liberalismus.

Veškeré nesouhlasy režimu potvrdil nový zákon č. 70/1970 Sb., zákon, kterým se mění a doplňuje zákon č. 82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci. Novela zákona některá ustanovení předešlého zákona úplně zrušila a jiná si upravila k obrazu svému. Například vyřadila § 11, kde zákon stanovil možnost společného obhájce Svaz protifašistických bojovníků. Zrušila také výjimečnosti revizních senátů krajských soudů a Nejvyššího soudu. Pomocí zrušení paragrafu o povinnosti vydání veškerých písemností soudu mohlo ministerstvo vnitra a jiné úřady určovat, které podklady dá soudu a které ne. Změny potkaly např. § 15 o rozhodnutí senátu. Z původních šesti důvodů, díky kterým mohl senát zrušit rozhodnutí, zbyly jen některé, upravné, a to: a) hrubé porušení předpisů, a to pouze když má vada za následek věcnou nesprávnost rozhodnutí.; b) rozhodnutí bylo učiněno na základě nesprávných podkladů a díky tomu je věcně nesprávné; c) skutek byl posouzen v rozporu se zákonem, d) byl uložen takový druh trestu nebo jeho výměra, kterou nebylo možné uložit dle zákona.¹⁰² Například důvod v § 15 dřívějšího zákona odst. c) „*činnost, která byla podkladem odsuzujícího výroku, byla vyprovokována, organizována nebo řízena bezpečnostními orgány*“¹⁰³ byl odstraněn. Nově zákon stanovil náhradu nákladů řízení navrhovatelem, pokud jeho návrh bude zamítnut. Komunistické vedení si tak získalo zpět své slovo v rehabilitaci, jak těch které běžely a i v těch, které díky tomu nikdy neproběhly.

Za takových změn bylo více méně jasné, že důsledná rehabilitace nikdy neproběhne. Z původních 22 306 návrhů soudy rozhodly pouze 6598 věcí. Úplně

¹⁰² §15 zákona č. 70/1970 Sb.: zákon, kterým se mění a doplňuje zákon č. 82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci. In: . Sbírka zákonů republiky Československé. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1970-70>

¹⁰³ § 15 odst. c zákona č. 82/1968 Sb.: o soudní rehabilitaci. In: . Sbírka zákonů republiky Československé. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1968-82>

rehabilitace se dočkalo pouhých 1251 osob, snížení trestu 83 osob a zastavení trestního stíhání 115.¹⁰⁴

4.6. Pillerova komise

K vývoji situace v roce 1968 je nutno zmínit ty, jež tou dobu rehabilitaci prováděli. Jednalo se o Pillerovu komise, která byla zřízena dubnu 1968 Ústřední výborem KSČ. Komise se skládala z předsedy J. Pillera, M. Sedlákové, M. Mikové, O. Rákosníka, M. Hladkého, F. Krajčira, J. Uhera, J. Rypla, L. Hoffmana, J. Frýberta, Š. Infnera a K. Kaplana. Materiály komisi dodávala pracovní skupina tvořená odborníky – ekonomové, historici, právníci, politologové.¹⁰⁵

Úkol komise zpočátku představovala stranická a soudní rehabilitace funkcionářů KSČ odsouzených v osmi procesech v letech 1952–1954 (většina ale již rehabilitována byla nebo byla po smrti). Členové komise si své pole působnosti rozšířili o analýzu příčin nezákonností, jakož i určení odpovědnosti za ně, zkoumání doposavadních rehabilitací a navržení opatření, která by zabránily opakování nezákonností.

V srpnu 1968 se ale vše zkomplikovalo. Členové se nemohli shodnout na tom, zda zveřejní vše, co pro ně pracovní skupina vyhledala. V jejich náčrtu závěrečné zprávy se objevovaly věci, u kterých bylo na pováženou, zda nejsou protirežijní. Úkázka z první varianty závěrečné zprávy: „*Stav právní nejistoty a bezpráví se promítal rovněž ve ztrátě úcty k lidskému životu, jednomu z největších znaků socialismu. V průběhu let 1949—1952 bylo vykonáno [údaj nedoplněn] trestů smrti. O všech z nich rozhodovaly příslušné stranické orgány, nejdříve bezpečnostní komise i krajské bezpečnostní pětky, později politický sekretariát ÚV KSČ. Jenom v roce 1951—1952 schválil politický sekretariát 148 trestů smrti, ačkoliv mu nikdy nepříslušelo o těchto otázkách rozhodovat.*“¹⁰⁶

První varianta závěrečné zprávy proto neprošla. Druhý upravený pokus byl úspěšnější, ale jelikož A. Dubčeka v postu prezidenta vystřídal G. Husák, ÚV KSČ

¹⁰⁴ KAPLAN, Karel. *Druhý proces: Milada Horáková a spol. - rehabilitační řízení: 1968-1990*. V Praze: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1431-1., str. 101-102

¹⁰⁵ ŠIMÁNKOVÁ, Alena a Jaroslav VOREL, ed. *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech, díl I*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2003. ISBN 80-86621-03-0., str. 170

¹⁰⁶ Tamtéž, str. 221

zprávu zamítlo a práci komise a její pracovní skupiny ukončilo. Všichni museli odevzdat veškeré dokumenty a přísahat mlčenlivost. Zpráva nakonec vyšla roku 1970 v zahraničí, v Československu až v roce 1990.¹⁰⁷

4.7. Kempného komise

Po dvou letech od zamítnutí závěrečné zprávy Pillerovy komise se opět objevily snahy o dokončení stranických rehabilitací. V dubnu roku 1971 byla proto jmenována nová komise – Kempného. Jejími členy se stali: J. Kempný v čele, D. Kolder, O. Švestka a V. Šalgovič. Úkolem bylo vypracovat zprávu k ukončení prací tzv. rehabilitační komise na základě unesení ÚV KSČ z dubna a května 1968. Komise neotálela a již za měsíc byla její zpráva schválena. Kempného komise se ve výsledku navrátila ke zprávě Kolderovy komise z roku 1963 a zavrhl zprávu Pillerovy komise. Také narvhla zrušit pozastavení členství z roku 1968, ale rozhodnutí o zbavení stranických i veřejných funkcí ponechala v platnosti.¹⁰⁸

Ze závěrečné zprávy: *„Zpráva byla koncipována především tak, aby se podněcovala atmosféra antisocialismu a antisovětismu. Zároveň chtěla zdiskreditovat celý náš politický systém, vnitřní život strany a její vedoucí úlohu ve společnosti tak, aby si vytvořila platformu pro zdůvodnění našeho ‚vlastního demokratického socialismu a socialismu s lidskou tvář‘.“*¹⁰⁹

4.8. Situace v letech devadesátých

Důsledné rehabilitace byly provedeny až s příchodem nového režimu. V dubnu 1990 byl přijat zákon č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitace. *„Účelem zákona je zrušit odsuzující soudní rozhodnutí za činy, které v rozporu s principy demokratické společnosti respektující občanská politická práva a svobody zaručené ústavou a vyjádřené v mezinárodních dokumentech a mezinárodních právních normách zákon označoval za trestné, umožnit rychlé přezkoumání případů osob takto protiprávně odsouzených v důsledku porušování zákonnosti na úseku trestního řízení, odstranit nepřiměřené tvrdosti v používání represe,*

¹⁰⁷ ŠIMÁNKOVÁ, Alena a Jaroslav VOREL, ed. *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech, díl I.* Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2003. ISBN 80-86621-03-0., str. 169-171

¹⁰⁸ KAPLAN, Karel. *Druhý proces: Milada Horáková a spol. - rehabilitační řízení: 1968-1990.* V Praze: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1431-1., str. 121-122

¹⁰⁹ Tamtéž, str. 122

*zabezpečit neprávem odsouzeným osobám společenskou rehabilitaci a přiměřené hmotné odškodnění a umožnit ze zjištěných nezákonností vyvodit důsledky proti osobám, které platné zákony vědomě nebo hrubě porušovaly.*¹¹⁰ Tento zákon řeší a odsuzuje rozhodnutí vyhlášená v době od 25. února 1948 do 1. ledna 1990, v případě že ke spáchání došlo po 5. květnu 1945 (§ 2). U některých z nich se rozhodnutí ruší přímo ze zákona (§2) nebo nařizuje konání přezkumného řízení, pokud odsouzený nebo prokurátor podal k jeho zahájení návrh (§4). Zákon dále obsahuje pravidla a průběh řízení před soudem (§7 – 19). V neposlední řadě stanovuje odškodnění a jeho podmínky za provedenou újmu (§ 23 – 28). V platnost vstoupily i nové restituční zákony, které obětem režimu a procesů navrátily zabavený majetek.

Dalším zákonem, který ovlivnil rehabilitaci po roce 1990, byl zákon o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti němu – z.č. 198/1993 Sb. Tímto zákonem došlo k rozšíření okruhu rehabilitací za další trestní činy, které zákon o soudní rehabilitaci neuváděl. Hlavně jím byla vymezena vina komunistickému režimu a jeho stoupencům. Odpor proti režimu byl zákon považován za legitimní, morálně oprávněný a hodný úcty.¹¹¹ Vypořádal se i rekroaktivitou, a to § 5: *„Do promlčecí lhůty trestných činů se nezapočítává doba od 25. února 1948 do 29. prosince 1989, pokud z politických důvodů neslučitelných se základními zásadami právního řádu demokratického státu nedošlo k pravomocnému odsouzení nebo zproštění obžaloby.*“¹¹²

„Komunistická strana Československa byla organizací zločinnou a zavrženíhodnou obdobně jako další organizace založené na její ideologii, které ve své činnosti směřovaly k potlačování lidských práv a demokratického systému.“¹¹³

¹¹⁰ § 1 zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci. In: . Sbírka zákonů České republiky. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1990-119>

¹¹¹ § 3 zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu. In: . Sbírka zákonů České republiky. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-198>

¹¹² § 5 zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu. In: . Sbírka zákonů České republiky. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-198>

¹¹³ § 8 odst. 2 zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu. In: . Sbírka zákonů České republiky. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-198>

Závěr

Tato bakalářská práce pojednává o politických procesech 50. let 20. století. Je rozčleněna do čtyř kapitol, které se dále dělí na několik podkapitol. V první kapitole jsem ve zkratce zmínila průběh vnitrostátní i mezinárodní let 1945 až 1948 – od Košického vládní programu, volby 1946 přes studenou válku až po Vítězný únor 1948 a jeho důsledky. Dále jsem se zabývala obecným popisem politických procesů, kde mimo jiné byla vysvětlena teorie třídního boje společně se Stalinovou tezí zostřování třídního boje při přechodu k socialismu. Deskripce je podrtžena popsáním tehdejší zejména trestněprávní legislativy a průběhu trestního řízení od zatčení přes metody vyšetřování až po soudní proces a „výrobu“ rozsudku. Poté jsem se zaměřila na jednotlivé druhy procesů – s nekomunisty, církví, příslušníky ozbrojených sil, vnějšími nepřáteli, hospodáři, komunistickými funkcionáři, kde je detailněji rozebrán proces se Slánským a spol., a ostatními. Poslední je kapitola rehabilitací a revizí, ve které jsou představeny jednotlivé rehabilitační komise. Je zde také uveden vývoj roku 1968, kdy naděje na důslednou rehabilitaci stoupaly, ale se vstupem vojsk Varšavské smlouvy na území Československa rychle opadly, stejně jako tempo rehabilitací. Práci uzavírá podkapitola rehabilitací v letech devadesátých, která je zaměřena na právní normy vydané již demokratickým řízením země jako zákon o protiprávnosti komunistického režimu, který nejenže vymezil vinu komunismu a jeho stoupencům, ale svými paragrafy se vyvaroval i rektroaktivitě.

O tomto temném období perzekucí a nezákonností jsem se nejvíce dozvěděla v knihách historika Karla Kaplana. Kaplan byl jedním ze stoupenců komunismu, kterého ale po roce 1968 ze strany vyhodili. Poté se mu podařilo vycestovat do tehdejší Spolkové republiky Německo, kam s sebou vzal i kopie mnohých archivních materiálů strany. Proto se je podařilo, i po zničení originálů, zachovat a následně z nich čerpat.

I když uplynulo od politických procesů mnoho let, představují stále téma, na které se nezapomíná. Je to podstatná část našich dějiny, jež si musíme připomínat, jelikož, národ, který si nepamatuje svoji minulost, je odsouzen k tomu ji opakovat.

Seznam použité literatury a zdroje

KNIŽNÍ ZDROJE

1. BABKA, Lukáš, VOREL, Jaroslav a Alena ŠIMÁNKOVÁ, ed. *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech díl II.* Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2004. ISBN 80-86621-05-7.
2. BENČÍK, Antonín a Karel RICHTER. *Vražda jménem republiky: tragický osud generála Heliodora Píky.* 2. vyd. Praha: Krutina Jiří - Vacek, 2014. ISBN 978-80-87493-65-6.
3. ČAPKA, František a Jitka LUNEROVÁ. *1948: Vítězný únor: cesta k převratu.* Brno: CPress, 2012. Zlomové okamžiky. ISBN 978-80-264-0089-9.
4. DOUBEK, Bohumil a Karel KAPLAN. *StB o sobě: výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka.* Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2002. ISBN 80-902885-8-8.
5. FRIEDL, Jiří, Blanka ZUBÁKOVÁ a Jana ŠKERLOVÁ. *Parlamentní volby 1946 a Československo: souvislosti, prognózy, fakta, následky.* Praha: Historický ústav, 2017. Knihy dokumenty. ISBN 978-80-7286-310-5.
6. HEJL, Vilém. *Zpráva o organizovaném násilí.* Praha: Univerzum Praha, 1990. ISBN 80-85207-01-x.
7. IVANOV, Miroslav. *Justiční vražda, aneb, Smrt Milady Horákové.* Praha: XYZ, 2008. Archiv (Mladá fronta). ISBN 978-80-7388-035-4.
8. KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu.* 2. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2008. ISBN 978-80-7364-049-1.
9. KAPLAN, Karel. *Druhý proces: Milada Horáková a spol. - rehabilitační řízení : 1968-1990.* V Praze: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1431-1.
10. KAPLAN, Karel. *Nebezpečná bezpečnost: státní bezpečnost 1948-1956.* Brno: Doplněk, 1999. Knihy dokumenty. ISBN 80-7239-024-4.
11. KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce.* Praha: Mladá fronta, 1993. Archiv (Mladá fronta). ISBN 80-204-0145-8.

12. KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945-1948*. Praha: Panorama, 1990. Stopy, fakta, svědectví (Panorama). ISBN 80-7038-193-0.
13. KAPLAN, Karel. *Únor 1948: komentované dokumenty*. Praha: Epoque, 2018. ISBN 978-80-7557-116-8.
14. KISSINGER, Henry. *Umění diplomacie: od Richelieua k pádu Berlínské zdi*. Vyd. 3. Praha: Prostor, 1999. Obzor (Prostor). ISBN 80-7260-025-7.
15. LONDON, Artur. *Doznání: v soukolí pražského procesu*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1990. Spirála (Československý spisovatel). ISBN 80-202-0213-7.
16. PÁNEK, Jaroslav a Oldřich TŮMA. *Dějiny českých zemí*. Vydání druhé, doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. ISBN 978-80-246-3994-9.
17. PhDr. Pavel BĚLINA, CSc. a kol. *Dějiny zemí Koruny české II.: Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha: Paseka, 1999. ISBN 80-7185-275-0
18. *Proces s vedením záškodnického spiknutí proti republice – Horáková a společníci*. Ministerstvo spravedlnosti, 1950.
19. SLÁNSKÁ, Josefa. *Zpráva o mém muži: [vzpomínky na R. Slánského]*. Praha: Nakladatelství Svoboda. ISBN 80-205-0165-7.,
20. SVOBODA, Alois, Anna TUČKOVÁ a Věra SVOBODOVÁ. *Spiknutí proti republice*. Praha: Melantrich, 1949.
21. ŠIMÁNKOVÁ, Alena a Jaroslav VOREL, ed. *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech, díl I*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2003. ISBN 80-86621-03-0.
22. UTITZ, Bedřich. *Neuzavřená kapitola: politické procesy padesátých let*. Praha: Lidové nakladatelství, 1990. Dokořán. ISBN 80-7022-091-0.
23. VOREL, Jaroslav, Lukáš BABKA a Alena ŠIMÁNKOVÁ. *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech díl III*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2004. ISBN 80-86621-06-5.

INTERNETOVÉ ZDROJE

„Napříč celým kontinentem byla spuštěna železná opona“. Před 75 lety varoval Churchill před rozpínavostí Sovětského svazu. Česká televize [online]. [cit. 2021-11-12]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/3264830-napric-celym-kontinentem-byla-spustena-zelezna-opona-pred-75-lety-varoval-churchill>

50. léta byla tragická i pro hokej – mistři světa skončili ve vězení: Hokej. Česká televize: Sport [online]. 13.3.2010 [cit.2022-01-08]. Dostupné z: <https://sport.ceskatelevize.cz/clanek/hokej/50-leta-byla-tragicka-i-pro-hokej-mistri-sveta-skoncili-ve-vezeni/5bdfab3d0d663b6fe80ac7fb>

Český rozhlas - Radiožurnál: Proces s Rudolfem Slánským [online]. 21. květen 2018 [cit. 2022-01-10]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/proces-s-rudolfem-slanskym-7208615>

Český rozhlas – Radiožurnál: Proces s Rudolfem Slánským [online]. 21. květen 2018 [cit. 2022-02-11]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/proces-s-rudolfem-slanskym-7208615>

Deník.cz: Zatčení Gustáva Husáka: akce StB připomínala "Jidášův polibek" [online]. [cit. 2022-02-08]. Dostupné z: https://www.denik.cz/z_domova/gustav-husak-zatceni.html?fbclid=IwAR1qF2hcxdsQBWZnqHC8uLNqtVpq-I83KvzGFzH7AR0K4Mcy6mZEiPU2NFc

PETRUSEK, Miloslav. *Stalinova verze marxismu a jeho "ortodoxní model."* Dějiny VKS(b) po pětasedmdesáti letech: kapitola z historické sociologie [online]. 2013 [cit. 2022-01-29]. Dostupné z: <https://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/41061>

PŘÁVNÍ NORMY

Rozhodnutí č. 54/1960 Sb.,: Rozhodnutí presidenta republiky a vlády Republiky československé o amnestii. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1960-54>

Rozhodnutí presidenta a vlády republiky Československé ze dne 1. prosince 1957 o amnestii (č. 117/1957 Ú.l.), Čl I.. *Trestni-rizeni.com* [online]. [cit. 2022-02-15]. Dostupné z: <http://www.trestni-rizeni.com/dokumenty/amnestie-z-1-prosince-1957>

Zákon č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci. In: . Sbírka zákonů České republiky. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1990-119>

Zákon č. 198/1993 Sb.,: o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu. In: . Sbírka zákonů České republiky. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-198>

Zákon č. 231/1948 Sb.: 231/1948 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti němu. In: . Sbírka zákonů republiky Československé. Dostupné také z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=231&r=1948>

Zákon č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví. In: Sbírka zákonů republiky Československé. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-319>

Zákon č. 70/1970 Sb.: zákon, kterým se mění a doplňuje zákon č. 82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci. In: . Sbírka zákonů republiky Československé. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1970-70>

Zákon č. 82/1968 Sb.: o soudní rehabilitaci. In: . Sbírka zákonů republiky Československé. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1968-8>

Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon. In: . Sbírka zákonů republiky Československé Dostupné také z: <https://www.psp.cz/sqw/text/sbirka.sqw?cz=86&r=1950>

Zákon č. 87/1950 Sb.,o trestním řízení soudním (trestní řád). In: . Sbírka zákonů republiky Československé Dostupné také z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=87&r=1950>

Seznam příloh

Příloha č. 1 Ukázka ze zákona č. 231/1948, na ochranu lidově demokratické republiky

Příloha č. 2 Pohled na lavici obžalovaných a obecenstvo v procesu se Slánským a spol.

Příloha č. 3 Prokurátor J. Urválek

Příloha č. 4 Rozsudek procesu „s protistátním spikleneckým centrem“

Příloha č. 5 Zákon č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu

Ročník 1948.

1461

Sbírka zákonů republiky Československé

Částka 85.

Vydána dne 16. října 1948.

Cena Kčs 420.

O B S A H :

(231. a 232.) 231. Zákon na ochranu lidově demokratické republiky. — 232. Zákon o státním sboru.

231.

Zákon

ze dne 6. října 1948

na ochranu lidově demokratické republiky.

Národní shromáždění republiky Československé usneslo se na tomto zákoně:

Hlava I

Trestné činy proti státu.

§ 1.

Velezrada.

(1) Kdo se pokusí:

- a) zničit samostatnost nebo ústavní jednotnost republiky,
- b) odtrhnout od republiky část jejího území,
- c) zničit nebo rozvrátit lidově demokratické zřízení nebo společenskou nebo hospodářskou soustavu republiky, zaručené ústavou, nebo
- d) násilím znemožnit ústavní činnost presidenta republiky nebo jeho náměstka, zákonodárního sboru nebo vlády (sboru pověřenců),

bude potrestán pro zločin těžkým žalářem od deseti do pětadvaceti let, nebo na doživotí.

(2) Stejně bude potrestán, kdo se k činu uvedenému v odstavci 1 a někým spolčí nebo vejde v přímý nebo nepřímý styk s cizí mocí nebo s cizími činiteli.

(3) Smrtí bude vinník potrestán:

- a) dopustí-li se činu uvedeného v odstavci 1 nebo 2 za branné pohotovosti státu nebo v době ozbrojeného napadení republiky,
- b) byly-li takovým činem zvláštní měrou ohroženy samostatnost, ústavní jednotnost nebo územní celistvost republiky, její lidově demokratické zřízení, společenská nebo hospodářská soustava, zaručené ústavou, nebo byla-li znemožněna ústavní činnost presidenta republiky nebo jeho náměstka, zákonodárního sboru nebo vlády (sboru pověřenců),
- c) bylo-li k takovému činu užito branné moci nebo ozbrojeného nebo na vojenský způsob organizovaného sboru nebo byly-li k takovému činu sbírány nebo organizovány branné nebo pomocné síly nebo hromaděny zbraně neb střeživo,
- d) byl-li při takovém činu kladen násilný odpor branné moci nebo ozbrojenému sboru, nebo
- e) je-li tu jiná zvláště přitěžující okolnost.

§ 2.

Sdružování proti státu.

(1) Kdo se s někým spolčí v úmyslu podvracet samostatnost, ústavní jednotnost nebo územní celistvost republiky anebo její lidově demokratické zřízení, její společenskou nebo hospodářskou soustavu anebo její národní povahu, zaručené ústavou, bude potrestán pro přečin tuhým vězením od tří měsíců do tří let.

(2) Kdo se dopustí činu uvedeného v odstavci 1 za branné pohotovosti státu nebo v době

ozbrojeného napadení republiky, bude potrestán pro zločin těžkým žalářem od jednoho roku do pěti let.

(2) Kdo založí organizaci v úmyslu podvracet samostatnost, ústavní jednotnost nebo územní celistvost republiky anebo její lidově demokratické zřízení, její společenskou nebo hospodářskou soustavu nebo její národní povahu, zaručené ústavou, nebo kdo k takové organizaci přistoupí nebo se účastní její činnosti anebo jí neb její členy podporuje v podvracitých snahách, bude potrestán pro zločin těžkým žalářem od jednoho roku do pěti let, a je-li tu zvláště přitěžující okolnost, od pěti do deseti let.

§ 3.

Pobuřování proti republice.

(1) Kdo veřejně nebo před více lidmi nebo více lidmi pobuřuje proti republice, proti její samostatnosti, ústavní jednotnosti, její územní celistvosti nebo proti jejímu lidově demokratickému zřízení, její společenské nebo hospodářské soustavě nebo její národní povaze, zaručeným ústavou, bude potrestán pro přečin těžkým vězením od tří měsíců do tří let.

(2) Stejně bude potrestán, kdo úmyslně nebo z hrubé nedbalosti usnadňuje nebo usnadňuje šíření pobuřujícího proslvu uvedeného v odstavci 1.

(3) Kdo se dopustí činu uvedeného v odstavci 1 nebo úmyslně činu uvedeného v odstavci 2 za branné pohotovosti státu nebo v době ozbrojeného napadení republiky, bude potrestán pro zločin těžkým žalářem od jednoho roku do pěti let.

§ 4.

Hanobení republiky.

(1) Kdo hanobí republiku,

kdo potupí jméno nebo symbol republiky, zejména její znak, vlajku, barvy nebo státní hymnu, nebo

kdo zničí, poškodí nebo odstraní symbol republiky, zejména její znak, vlajku nebo barvy, nebo vypočobení presidenta republiky nebo jeho náměstka v úmyslu projevit opovržení republiky nebo nepřátelské smýšlení o ní,

bude potrestán pro přešupek vězením od osmi dnů do šesti měsíců.

(2) Kdo veřejně nebo před více lidmi se dopustí činu uvedeného v odstavci 1, bude potrestán pro přečin tuhým vězením od tří měsíců do dvou let.

Hlava II.

Trestné činy proti vnější bezpečnosti státu.

§ 5.

Vyzvědačství.

(1) Kdo vyzvídá státní tajemství v úmyslu vyzradit je cizí moci, nebo kdo je cizí moci přímo nebo nepřímo vyzradí, nebo kdo se k takovému činu s někým spolčí nebo vejde v příímý nebo nepřímý styk s cizí mocí nebo s cizími činiteli, nebo kdo vejde ve styk s organizací, jejímž účelem je vyzvídati státní tajemství, v úmyslu její snahy podporovat, bude potrestán pro zločin těžkým žalářem od deseti do pětadvaceti let nebo na doživotí.

(2) Smrtí bude vinník potrestán:

- dopustí-li se činu uvedeného v odstavci 1 za branné pohotovosti státu nebo v době ozbrojeného napadení republiky,
- dopustí-li se takového činu, ač mu povinnost uchovávat státní tajemství byla výslovně uložena,
- dopustí-li se takového činu jako člen organizace, jejímž účelem je vyzvídati státní tajemství,
- lýká-li se takový čin státního tajemství zvlášt' důležitého,
- dopustí-li se takového činu po výdělečném způsobu nebo páchal-li takový čin po delší dobu nebo ve značném rozsahu nebo způsobem zvlášt' nebezpečným, nebo
- je-li tu jiná zvlášt' přitěžující okolnost.

(3) Státním tajemstvím se rozumí skutečnost, opatření nebo přednost, jež vláda tají v důležitém zájmu republiky, zejména v zájmu politickém, vojenském nebo hospodářském, nebo jež v takovém zájmu mají zůstatí utajeny před cizí mocí nebo před cizími činiteli.

§ 6.

Vyzvědačství proti spojenci.

Kdo poškodí republiku tím, že se dopustí vyzvědačství (§ 5) proti spojenci, bude potrestán pro zločin tresty stanovenými v § 5 podle rozlišení tam uvedeného.

§ 7.

Nedbalé uchovávání státního tajemství.

Kdo z nedbalosti způsobí, že se státní tajemství může stát známým cizí moci nebo cizím činitelům, ačkoli měl povinnost je uchovávat, bude potrestán pro přečin tuhým vězením od tří měsíců do tří let.

Ohrožení obrany republiky.

§ 8.

Kdo vyzvídá státní tajemství v úmyslu vy-
zraditi je nepovolané osobě nebo je takové
osobě vyzradí, bude potrestán pro zločin
těžkým žalářem od jednoho roku do pěti let,
a je-li tu zvláště přitěžující okolnost, od pěti
do deseti let.

§ 9.

(¹) Kdo bez úředního povolení

- a) zhotoví popis, plán, nákres nebo snímek
některého zařízení nebo opatření na obra-
nu republiky,
- b) opíše, obkreslí nebo ofotografuje plán, ná-
kres, snímek nebo spis o takovém zařízení
nebo opatření, nebo dá nebo nechá jej ně-
komu jinému opati, obkreslití, nebo ofoto-
grafovati, nebo
- c) některý uvedený předmět sobě nebo něko-
mu jinému opatří nebo jej uveřejní.

bude potrestán, není-li jeho čin přísněji
trestný, pro přečin tuhým vězením od jednoho
měsíce do jednoho roku.

(²) Stejně bude potrestán, nejde-li o čin
přísněji trestný podle § 5 nebo 8, kdo neopráv-
něně vyzvídá státní tajemství.

§ 10.

Válečné škádnictví.

(¹) Kdo za branné pohotovosti státu nebo
v době ozbrojeného napadení republiky anebo
v době, kdy se konají zvýšená bezpečnostní
opatření pro obranu státu, způsobí škodu obra-
ně nebo vojenským podnikům republiky nebo
jejího spojence, anebo opatří nepříteli prospěch
nebo ho jakkoliv podporuje, bude potrestán pro
zločin těžkým žalářem od deseti do pětadvaceti
let nebo na doživotí; dopustí-li se takového
činu po výdělečném způsobu nebo je-li tu jiná
zvláště přitěžující okolnost, bude potrestán
smrtí.

(²) Stejně bude potrestán, kdo se k činu
uvedenému v předchozím odstavci s někým
spolčí nebo vejde v přímý nebo nepřímý styk
s nepřitelem.

(³) Kdo se dopustí činu uvedeného v odstavci
1 s hrubé nedbalosti, bude potrestán pro pře-
čin tuhým vězením od tří měsíců do tří let.

§ 11.

Válečná zrada.

Československý občan, který za branné
pohotovosti státu nebo v době ozbrojeného na-
padení republiky koná službu v nepřátelském
vojsku nebo v nepřátelském ozbrojeném sboru,
bude potrestán pro zločin těžkým žalářem od
deseti do pětadvaceti let a je-li tu zvláště pří-
těžující okolnost, na doživotí nebo smrti.

§ 12.

Nedovolené zpravodajství.

Kdo zveřejní údaje o jakémkoliv podniku,
ústavu, zařízení nebo opatření důležitém pro
obranu republiky nebo jejího spojence, zejmé-
na o síle, válečné zdatnosti nebo pohybu vojska
nebo jiného vojensky organizovaného sboru, ač
mohl z úředního zákazu nebo ze zprávy nebo
z jiných okolností věděti, že uveřejněním ohro-
žuje zájmy státu,

kdo zveřejní údaje o některém trestném
činu uvedeném v §§ 1, 2, 5 až 8, 10, 11 a 39
nebo o úředním pátrání nebo o trestním řízení,
která se týkají takového činu, nebyla-li zpráva
o tom vydána nebo schválena ministerským
národním obrany nebo ministerským vnitřní,
nebo

kdo poskytne nepovolané osobě informace
o některém trestném činu uvedeném v §§ 1, 2,
5 až 8, 10, 11 a 39 nebo o úředním pátrání nebo
o trestním řízení, která se týkají takového
činu,

bude potrestán, nejde-li o čin přísněji trest-
ný, pro přečin tuhým vězením od jednoho mě-
síce do jednoho roku.

§ 13.

Účast a nadřívání při vojens-
kém zločinu nebo přečinu.

(¹) Kdo úmyslně působí ke spáchání vojens-
kého zločinu nebo při spáchání takového zlo-
činu anebo pachatelů po spáchání takového činu
nadržuje ukrýváním nebo pomáháním k útěku
nebo na útěku, bude potrestán, nepodléhá-li
pravomoci vojenských soudů podle § 11 vojens-
kého trestního řádu, pro zločin těžkým žala-
řem od jednoho roku do pěti let.

(²) Kdo se účastní způsobem uvedeným
v odstavci 1 vojenského přečinu nebo nadřívá-
ní jeho pachatelů, bude potrestán, ne-
podléhá-li pravomoci vojenských soudů podle

§ 11 vojenského trestního řádu, pro přečin tuhým vězením od jednoho měsíce do jednoho roku.

(2) Stanoví-li vojenský trestní zákon na vojenský zločin nebo přečin, jehož se vinník účastnil nebo při něm nadřezoval způsobem uvedeným v odstavci 1 nebo 2, nižší trestní sazbu, než jaká je tam stanovena, bude vinník potrestán podle oné nižší trestní sazby.

(4) Pro nadřezování není trestný, kdo nadřezoval osobě blízké.

Hlava III.

Trestné činy proti vnitřní bezpečnosti státu.

§ 14.

Útoky na život ústavních činitelů.

(1) Kdo se dopustí vraždy nebo úmyslného zabití nebo pokusu o takový čin

- a) na presidentu republiky nebo jeho náměstkovi, nebo
- b) na členu vlády (sboru pověřenců) nebo členu zákonodárného sboru při výkonu jeho pravomoci nebo pro tento výkon nebo vůbec pro jeho činnost v životě politickém,

bude potrestán pro zločin smrti.

(2) Stejně bude potrestán, kdo působí k spáchání nebo při spáchání vraždy nebo úmyslného zabití na některé z osob a za okolností uvedených v odstavci 1, a to i když čin nebyl dokonán.

§ 15.

Tělesné poškození ústavních činitelů.

(1) Kdo úmyslně poškodí tělo nebo zdraví

- a) presidenta republiky nebo jeho náměstkovi, nebo
- b) členu vlády (sboru pověřenců) nebo členu předsednictva zákonodárného sboru při výkonu jeho pravomoci nebo pro tento výkon nebo vůbec pro jeho činnost v životě politickém,

bude potrestán pro zločin těžkým žalářem od pěti do deseti let.

(2) Dopustí-li se vinník činu uvedeného v odstavci 1 v úmyslu způsobiti těžké poškození těla nebo zdraví anebo měl-li takový čin za ná-

sledek těžké poškození těla nebo zdraví, bude vinník potrestán těžkým žalářem od deseti let do pětadvaceti let nebo na doživotí, a měl-li takový čin za následek smrt poškozeného, bude vinník potrestán smrtí.

§ 16.

Kdo úmyslně poškodí tělo nebo zdraví člena zákonodárného sboru při výkonu jeho pravomoci nebo pro tento výkon nebo vůbec pro jeho činnost v životě politickém, bude potrestán pro zločin těžkým žalářem od jednoho roku do pěti let a za okolností uvedených v § 15, odst. 2 těžkým žalářem od pěti do deseti let.

§ 17.

Spolčení k útokům na ústavní činitele.

(1) Kdo se s někým spolčí ke spáchání činu uvedeného v § 14 nebo v § 15 nebo k páčání takových činů nebo kdo takové spolčení nebo jeho účastníky jakýmkoliv způsobem podporuje, bude potrestán pro zločin těžkým žalářem od pěti do deseti let.

(2) Kdo se s někým spolčí ke spáchání činu uvedeného v § 16 nebo k páčání takových činů nebo kdo takové spolčení nebo jeho účastníky jakýmkoliv způsobem podporuje, bude potrestán pro zločin těžkým žalářem od jednoho roku do pěti let.

§ 18.

Násilí na ústavních činitelích.

Kdo užije násilí v úmyslu působiti na výkon pravomoci presidenta republiky nebo jeho náměstkovi, členu vlády (sboru pověřenců) nebo členu zákonodárného sboru nebo kdo užije násilí proti nim pro výkon jejich pravomoci, bude potrestán pro zločin těžkým žalářem od jednoho roku do pěti let, a dopustí-li se takového činu se zbraní, nebo je-li tu jiná zvlášť přitěžující okolnost, těžkým žalářem od pěti do deseti let.

§ 19.

Osobování si pravomoci ústavních činitelů.

Kdo si sám nebo ve spojení s jinými osobuje pravomoc vyhrazenou presidentu republiky, jeho náměstkovi, členu vlády (sboru pověřenců) nebo členu zákonodárného sboru, bude po-

trestán pro zločin těžkým žalářem od jednoho roku do pěti let, a je-li tu zvláště přitěžující okolnost, od pěti do deseti let.

Vzbouření.

§ 20.

(1) Kdo se zúčastní srocení více osob v úmyslu společně násilím působit na výkon pravomoci veřejného funkcionáře, bude potrestán pro zločin těžkým žalářem od jednoho roku do pěti let.

(2) Těžkým žalářem od pěti do deseti let bude vinník potrestán, zúčastní-li se srocení uvedeného v odstavci 1 v úmyslu tam uvedeném poté, když k obnovení pořádku bylo užito mimořádné moci.

§ 21.

Kdo se zúčastní srocení více osob v úmyslu společně násilím působit na výkon pravomoci sboru povolání zákonem nebo po zákonu k projednávání veřejných věcí, bude potrestán pro zločin těžkým žalářem od pěti do deseti let.

§ 22.

Násilí na veřejných sborech.

Kdo užije násilí v úmyslu působit na výkon pravomoci sboru povolání zákonem nebo po zákonu k projednávání veřejných věcí, bude potrestán pro zločin těžkým žalářem od jednoho roku do pěti let a dopustí-li se takového činu se zbraní, nebo je-li tu zvláště přitěžující okolnost, těžkým žalářem od pěti do deseti let.

§ 23.

Ublížení na cti presidentu republiky.

(1) Kdo ublíží na cti presidentu republiky nebo jeho náměstku před více lidmi, bude potrestán pro přečin tuhým vězením od jednoho měsíce do jednoho roku.

(2) Tuhým vězením od tří měsíců do tří let bude vinník potrestán:

- a) dopustí-li se činu uvedeného v odstavci 1 veřejně nebo tváří v tvář presidentu republiky (jeho náměstku) nebo
- b) dopustí-li se ho opětovně při různých příležitostech.

(3) Důkaz pravdy ani důkaz omluvitelného omylu není přípustný.

§ 24.

Hanobení některých ústavních činitelů.

Kdo veřejně nebo před více lidmi hanobí zákonodárny sbor nebo jeho předsednictvo, výbor nebo komisi nebo vládu (sbor pověřenců) nebo člena vlády (sboru pověřenců) pro výkon jeho pravomoci nebo pro jeho činnost v životě politickém, bude potrestán pro přečin tuhým vězením od tří měsíců do dvou let.

§ 25.

Podpora a propagace fašismu a podobných hnutí.

(1) Kdo propaguje nebo podporuje fašismus nebo nacismus nebo podobné hnutí, které sleduje potlačování práv a svobod pracujícího lidu nebo šíření zárodnostní, náboženské nebo rasové zášti, bude potrestán pro zločin těžkým žalářem od jednoho roku do pěti let.

(2) Spáchá-li kdo čin uvedený v odstavci 1 tiskem, filmem, rozhlasem nebo podobně účinným způsobem, bude potrestán těžkým žalářem od pěti do deseti let.

(3) Dopustí-li se kdo činu uvedeného v odstavci 1 za branné pohotovosti státu nebo v době ozbrojeného napadení republiky, bude potrestán těžkým žalářem od deseti do dvaceti-pěti let.

§ 26.

Popuzování.

(1) Kdo veřejně nebo před více lidmi nebo více lidí popuzuje k násilnému nebo jinému nepřátelskému činu proti jednotlivým skupinám obyvatelů pro jejich národnost, rasu nebo náboženství nebo proto, že jsou bez vyznání nebo že jsou stoupenci lidové demokratického řádu republiky, bude potrestán pro přečin tuhým vězením od tří měsíců do tří let.

(2) Kdo způsobem uvedeným v odstavci 1 a z některého důvodu tam uvedeného popuzuje k zášti proti jednotlivým skupinám obyvatelů, bude potrestán pro přečin tuhým vězením od tří měsíců do dvou let.

(3) Kdo způsobem uvedeným v odstavci 1 a z některého důvodu tam uvedeného popuzuje k násilnému nebo jinému nepřátelskému činu nebo k zášti proti jednotlivci, bude potrestán pro přečin tuhým vězením od jednoho měsíce do jednoho roku.

§ 27.

Hanobení národa nebo rasy.

Kdo veřejně nebo před více lidmi hanobí některý národ, jeho jazyk nebo některou rasu, takže to může vzbudit veřejné pohoršení nebo ohrozit obecný mír, bude potrestán pro přečin tuhým vězením od jednoho měsíce do jednoho roku.

§ 28.

Zneužití úřadu duchovního nebo jiné podobné funkce.

Kdo zneužije výkonu svého úřadu duchovního nebo podobné své náboženské funkce k vykonávání vlivu na věci politického života ve směru nepříznivém lidově demokratickému řádu republiky, bude potrestán, nejde-li o čin přísněji trestaný, pro přečin tuhým vězením od jednoho měsíce do jednoho roku.

Nedovolené ozbrojování.

§ 29.

(1) Kdo bez povolení příslušného úřadu

- a) opatří, přechovává nebo někomu přenechá dělo, kulomet, samopal, ruční granát, minomet, pištol, pušku, bojové plyny nebo látky nebo zbraň (látku) podobné účinnosti anebo součásti, jichž je nezbytné zapotřebí k užití takové zbraně,
- b) hromadí nebo rozděljuje ruční nebo stříelné zbraně, střelivo, tiskoviny, nebo
- c) tvoří ozbrojený nebo na vojenský způsob organizovaný sbor, spolek nebo skupinu, anebo je organizuje nebo cvičí vojensky nebo v zacházení se zbraní,

bude potrestán pro přečin tuhým vězením od tří měsíců do tří let.

(2) Kdo se činu uvedeného v odstavci 1 dopustí v úmyslu podporovati vzbouření, bude potrestán pro zločin těžkým žalářem od jednoho roku do pěti let.

(3) Dopustí-li se vinník činu uvedeného v odstavci 2 za branné pohotovosti státu nebo v době ozbrojeného napadení republiky anebo je-li tu jiná zvlášť přitěžující okolnost, bude potrestán pro zločin těžkým žalářem od pěti do deseti let.

§ 30.

Vyze-li úřad obyvateřstvo vyhláškou, aby vydalo zbraně a jiné věci uvedené v § 29, nebude pro nedovolené ozbrojování spáchané držením takových zbraní nebo takových věcí potrestán, kdo je odevzdá úřadu ve lhůtě stanovené vyhláškou.

§ 31.

Kdo k ozbrojenému nebo na vojenský způsob organizovanému sboru, spolku nebo skupině, utvořeným bez povolení příslušného úřadu, přistoupí nebo se jejich činnosti účastní nebo je nebo jejich členy podporuje, bude potrestán pro přečin tuhým vězením od tří měsíců do dvou let; věděl-li však, že účelem některého takového sboru nebo spolku nebo některé takové skupiny je vzbouření, bude potrestán pro zločin těžkým žalářem od jednoho roku do pěti let.

§ 32.

Šíření poplašné zprávy.

(1) Kdo rozšiřuje poplašnou zprávu, ač si mohl uvědomiti, že její rozšiřování je způsobíle vážně znepokojit alespoň část obyvateřstva některého místa, bude potrestán, nejde-li o čin přísněji trestaný, pro přečin vězením od osmi dnů do šesti měsíců; věděl-li však, že zpráva jím rozšiřovaná je nepravdivá, bude potrestán pro přečin tuhým vězením od jednoho měsíce do jednoho roku.

(2) Kdo rozšiřuje poplašnou zprávu, ač si mohl uvědomiti, že její rozšiřování je způsobíle ohroziti bezpečnost státu, brannost obyvateřstva, československou měnu, vážnost veřejné moci, veřejnou bezpečnost nebo veřejný pořádek anebo že se jím může způsobiti zdržování předmětů potřeby, překotné a hromadné koupě nebo prodeje nebo překotné a hromadné vybírání vkladů, bude potrestán pro přečin tuhým vězením od jednoho měsíce do jednoho roku; věděl-li však, že zpráva jím rozšiřovaná je nepravdivá, bude potrestán tuhým vězením od tří měsíců do tří let.

(3) Kdo za branné pohotovosti státu nebo v době ozbrojeného napadení republiky nebo v době, kdy se konají zvýšená bezpečnostní opatření pro obranu státu, rozšiřuje poplašnou zprávu povahy uvedené v odstavci 2, bude potrestán pro přečin tuhým vězením od tří měsíců do tří let; rozšiřuje-li však zprávu tiskem, filmem, rozhlasem nebo podobně účinně

ným způsobem, bude potrestán pro zločin těžkým žalářem od jednoho roku do pěti let.

§ 33.

Podněcování k trestnému činu a k neplnění zákonných povinností.

(*) Kdo veřejně nebo před více lidmi podněcuje k zločinu neb k přečinu, bude potrestán pro přečin tuhým vězením od tří měsíců do tří let.

(*) Kdo veřejně nebo před více lidmi podněcuje k zločinu podle tohoto zákona, k zločinu nebo přečinu vojenskému, některému zločinu nebo přečinu uvedenému v §§ 171 až 177 zákona ze dne 18. května 1936, č. 131 Sb., o obraně státu, nebo k některému přečinu uvedenému v §§ 47 až 51 branného zákona republiky Československé ze dne 19. března 1920, č. 193 Sb., ve znění zákonů jej měnících a doplňujících, bude potrestán pro zločin těžkým žalářem od jednoho roku do pěti let; stanoví-li však zákon na zločin, k němuž vinník podněcoval, trest smrti, bude potrestán těžkým žalářem od pěti do deseti let.

(*) Kdo veřejně podněcuje k hromadnému páchaní sondního nebo správního přestupku nebo k hromadnému neplnění veřejnoprávní povinnosti uložené zákonem, bude potrestán pro přečin tuhým vězením od jednoho měsíce do jednoho roku, a je-li tu zvlášť přitěžující okolnost, od tří měsíců do tří let.

§ 34.

Schvalování trestného činu.

(1) Kdo veřejně nebo před více lidmi

a) vychvaluje nebo výslovně schvaluje zločin nebo přečin, nebo jinak s ním projevuje souhlas, nebo

b) vychvaluje nebo oslavuje pachatele pro zločin nebo pro přečin,

bude potrestán pro přečin tuhým vězením od jednoho měsíce do jednoho roku.

(2) Stejně bude potrestán, není-li pro takovou činnost trestný již jako účastník, kdo odmění pachatele jakýmkoliv způsobem za zločin nebo přečin anebo v úmyslu projevit tím souhlas s jeho činem, poskytne mu jakýmkoliv způsobem náhradu za trest, zabezpečo-

vací opatření nebo plnění uložené mu rozsudkem trestního soudu anebo k témuž cíli sbírá na takovou náhradu.

(*) Schvaloval-li (odstavce 1 a 2) vinník některý zločin uvedený v §§ 1, 5, 6, 10, 11, 14 až 16 a 18, bude potrestán pro zločin těžkým žalářem od jednoho roku do pěti let.

§ 35.

Nepřekážení nebo neoznámení trestného činu.

(1) Kdo nepřekáže některý zločin nebo přečin uvedený v §§ 1, 2, 5, 6, 11, 14 až 16, 18, 29 a 31, bude potrestán, jde-li o nepřekážení zločinu, pro zločin těžkým žalářem od jednoho roku do pěti let, a jde-li o nepřekážení přečinu, pro přečin tuhým vězením od jednoho měsíce do jednoho roku.

(2) Tresty stanovenými v odstavci 1 bude potrestán, kdo se doví hodnověrným způsobem, že se chystá některý zločin nebo přečin tam uvedený nebo že byl spáchán některý zločin nebo přečin uvedený v §§ 5 až 8, 10, 11 a neoznámí to neodkladně hodnověrným způsobem bezpečnostnímu úřadu (orgánu).

(3) Není trestný podle odstavců 1 a 2, kdo povinnosti tam uvedené nemohl vyhovět snadno a bez nebezpečí pro sebe nebo pro osoby sobě blízké.

Sabotáž.

§ 36.

(1) Kdo neplní nebo poruší povinnost vyplývající z jeho veřejné funkce, úřadu, služby, povolání nebo zaměstnání nebo plnění takové povinnosti obchází v úmyslu mařití nebo ztížití provádění nebo plnění jednotného hospodářského plánu, bude potrestán, nejde-li o čin přísněji trestný, pro zločin těžkým žalářem od jednoho roku do pěti let.

(2) Těžkým žalářem od pěti do deseti let bude vinník potrestán

a) dopustí-li se činu uvedeného v odstavci 1 za branné pohotovosti státu nebo v době ozbrojeného napadení republiky,

b) dopustí-li se takového činu jako člen spolčení k hospodářské sabotáži,

c) bylo-li zmařeno nebo ztíženo provádění nebo plnění jednotného hospodářského plánu v podstatném úseku, nebo

d) je-li tu jiná zvlášť přitěžující okolnost.

Zdroj: *Zákon č. 231/1948 Sb.*: 231/1948 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti němu. In: . Sbírka zákonů republiky Československé. Dostupné také z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=231&r=1948>

Příloha č. 2 Pohled na lavici obžalovaných a obecnstvo v procesu se Slánským a spol.

Zdroj: *G.cz: Monstrproces se Slánským a dalšími spiklenci* [online]. [cit. 2022-02-19]. Dostupné z: <https://g.cz/galerie/monstrproces-se-slansky-m-a-dalsimi-spiklenci/?img=2>

Příloha č. 3 Prokurátor J. Urválek

Zdroj: *Svobodné noviny na internetu: Soukmenovkyně „Ur-Válková“? Ať se omluví a zmizí!* [online]. [cit. 2022-02-19]. Dostupné z: <https://www.i-sn.cz/clanky/sn-c.-1-2020/soukmenovkyne----ur-vaalkova----at-se-omluvi-a-zmizi-.html>

Osmý den hlavního líčení

V 9 hod. 30 min. vstupuje senát státního soudu do jednací síně.
Předseda. Pokračuji v přerušném hlavním líčení.
Povstaňte a poslyšte rozsudek.

ROZSUDEK

Jménem republiky!

Státní soud v Praze projednal v hlavním líčení, konaném ve dnech 20. až 27. listopadu 1952, trestní věc proti vedení protistátního spikleneckého centra, *Rudolfu Slánskému a spol.*, pro trestné činy velezrady, vyzvědačství, sabotáže a vojenské zrady.

Na základě výsledku hlavního líčení uznal soud

takto:

Rudolf Slánský,

nar. 31. 7. 1901, bývalý generální tajemník KSČ, před zatčením náměstek předsedy vlády republiky Československé, bytem Praha-Bubeneč, Korunovační č. 35,

Bedřich Geminder,

nar. 19. 11. 1901, bývalý vedoucí mezinárodního oddělení sekretariátu ÚV KSČ, bytem Praha-Bubeneč, Pětídolí č. 4,

Ludvík Frejka,

nar. 15. 1. 1904, bývalý přednosta národohospodářského odboru kanceláře presidenta republiky Československé, bytem Praha-Bubeneč, Na Píavě č. 16,

Josef Frank,

nar. 15. 2. 1909, bývalý zástupce generálního tajemníka KSČ, bytem Praha VII, Veletržní 29,

Leos Jurek
Oslavany

Vladimír Clementis,

nar. 20. 9. 1902, bývalý ministr zahraničních věcí, bytem Praha IV, Na válech č. 16,

Bedřich Reicin,

nar. 29. 9. 1911, bývalý náměstek ministra národní obrany, bytem Praha-Bubeneč, V sadech č. 1,

Karel Šváb,

nar. 13. 5. 1904, bývalý náměstek ministra národní bezpečnosti, bytem Praha-Střešovice, Pod hradbami č. 3,

Artur London,

nar. 1. 2. 1915, bývalý náměstek ministra zahraničních věcí, bytem v Praze XVIII, Lomená ulice č. 43,

Vavro Hajdů,

nar. 8. 8. 1913, bývalý náměstek ministra zahraničních věcí, bytem Praha XIX, Na pískách č. 19,

Evžen Löbl,

nar. 14. 5. 1907, bývalý náměstek ministra zahraničního obchodu, bytem Praha VII, Pětidomí č. 5,

Rudolf Margolius,

nar. 31. 8. 1913, bývalý náměstek ministra zahraničního obchodu, bytem Praha VII, Veverkova,

Otto Fischl,

nar. 17. 8. 1902, bývalý náměstek ministra financí, bytem Praha II, Trojanova 7,

Otto Šling,

nar. 24. 8. 1912, bývalý vedoucí tajemník KV KSČ v Brně, bytem Brno, Eliášova č. 39,

André Simone,

nar. 27. 5. 1895, bývalý redaktor „Rudého práva“, bytem Praha IV, Pevnostní č. 22,

jsou vinni,

že po déle trvající dobu až do svého zatčení, jednak v Praze, jednak i na jiných místech

L. všichni se spojili postupně jednak navzájem, jednak s dalšími osobami k pokusu zničit samostatnost republiky a lidově demokratické státní zřízení, které je zaručeno ústavou, a značnou měrou je ohrozili, při čemž pro svůj čin vešli ve styk s cizí mocí a cizími činiteli a *Slánský, Reicin* a *Šling* k tomuto činu zneužili branné moci,

II. *Slánský, Geminder, Frejka, Clementis, Reicin, London, Hajdů, Löbl, Margolius, Šling a Simone* jednak se postupně spojili navzájem i s osobami jinými, jednak vešli ve styk s cizí mocí a cizími činiteli v úmyslu vyzradit státní tajemství a úmyslně státní tajemství cizí mocí vyzradili, při čemž se toho činu dopustili, ač povinnost uchovávat státní tajemství jim byla výslovně uložena nebo dána již jejich postavením, jejich činy se týkaly státních tajemství zvláště důležitých a dopustili se jich způsobem zvláště nebezpečným, ve značném rozsahu a po delší dobu, při čemž *Frejka, Clementis, Reicin, Hajdů, Šling a Simone* se tohoto činu dopustili jako členové organizace, jejímž účelem je vyzvídat státní tajemství,

III. *Slánský, Frejka, Frank, Löbl, Margolius a Fischl* neplnili a porušili povinnost svého povolání v úmyslu mařit a ztěžovat provádění jednotného hospodářského plánu a způsobit vážnou poruchu v činnosti úřadů, veřejných organizací a podniků, při čemž jako členové spolčení dopustili se činů, jimiž bylo provádění jednotného hospodářského plánu ztíženo ve zvlášť důležitých úsecích a jimiž byla v činnosti úřadů skutečně způsobena vážná porucha a ohrozili tak značnou měrou zájmy obrany vlasti,

IV. *Slánský, Frank a Reicin* opatrovali za druhé světové války nepříteli prospěch za okolností zvláště přitěžujících,

čímž spáchali

ad I. všichni obvinění trestný čin velezrady, a to *Löbl* vzhledem k § 12 tr. z., podle § 1, odst. 1, písm. a), c), odst. 2, odst. 3, písm. e) z. č. 231/48 Sb., ostatní podle § 78 odst. 1 písm. a), c), odst. 2 písm. a), b), odst. 3 písm. b) tr. z.,

Slánský, Reicin a Šling mimo to též podle odst. 3 písm. d) uvedeného zákonného ustanovení,

ad II. *Slánský, Geminder, Löbl, Clementis, Reicin, Frejka, Margolius, London, Hajdů, Šling a Simone* trestný čin vyzvědačství, a to:

Löbl vzhledem k § 12 tr. z., podle § 5 odst. 1, odst. 2 písm. b), c), d), e) z. č. 231/48 Sb.,

ostatní podle § 86 odst. 1, odst. 2 písm. a), b), odst. 3 písm. b), d), e) tr. z.,

Clementis, Reicin, Frejka, Hajdů, Šling a Simone mimo to též podle odst. 3 písm. c) uvedeného zákonného ustanovení,

ad III. *Slánský, Frank, Frejka, Löbl, Margolius a Fischl* trestný čin sabotáže, a to:

Löbl vzhledem k § 12 tr. z., podle § 36 odst. 1, odst. 2 písm. b), c) zák. č. 231/48 Sb.,

ostatní podle § 85 odst. 1, písm. a), b), odst. 2 písm. a), b), c), odst. 3 písm. a) tr. z.,

ad IV. *Slánský, Frank a Reicin* trestný čin vojenské zrahy podle § 6, odst. 1 zák. č. 50/23 Sb.,

a odsuzují se

I. obvinění *Rudolf Slánský, Bedřich Geminder, Ludvík Frejka, Josef Frank, Vladimír Clementis, Bedřich Reicin, Karel Šváb, Rudolf Margolius, Otto Fischl, Otto Šling a André Simone* podle § 78, odst. 3 tr. z., u všech, kromě Karla Svába se zřetelem na ustanovení § 22, odst. 1 tr. z.

k trestu smrti

II. obvinění *Artur London a Vavro Hajdů* podle § 78, odst. 3 tr. z. se zřetelem na ustanovení § 22, odst. 1 tr. z.,

Evžen Löbl podle § 1, odst. 3 zák. čís. 231/48 Sb. se zřetelem na ustanovení § 34 tr. z. z r. 1852, u všech s použitím ustanovení § 29, odst. 2 tr. z., u *Evžena Löbla* se zřetelem na ustanovení § 12 tr. z.

k trestu odnětí svobody na doživotí.

U všech obviněných vyslovuje se ztráta státního občanství, a to podle § 42 tr. z. a § 78, odst. 4 tr. z.

Podle paragrafu 23 trestního zákona započítává se obviněným Arturu Londonovi, Vavro Hajdů a Evženu Löblovi do trestu odnětí svobody doba, kterou pro shora uvedené trestné činy strávili ve vazbě.

Předseda senátu Státního soudu po vyhlášení rozsudku a podrobném poučení obviněných o možnosti opravných prostředků přerušil jednání, aby se obvinění mohli poradit se svými obhájci. Po přestávce všichni obvinění předstoupili před soud a jeden po druhém prohlásili, že trest přijímají a vzdávají se opravných prostředků. Státní prokurátor si vyhradil zákonnou lháťu k vyjádření.

Předseda: Prohlašuji hlavní líčení za skončené.

198

ZÁKON

ze dne 9. července 1993

o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu

Parlament se usnesl na tomto zákoně České republiky:

Vědom si povinnosti svobodně zvoleného parlamentu vyrovnat se s komunistickým režimem, Parlament

konstatuje, že Komunistická strana Československa, její vedení i členové jsou odpovědní za způsob vlády v naší zemi v letech 1948 - 1989, a to zejména za programové ničení tradičních hodnot evropské civilizace, za vědomé porušování lidských práv a svobod, za morální a hospodářský úpadek provázený justičními zločiny a terorem proti nositelům odlišných názorů, nahrazením fungujícího tržního hospodářství direktivním řízením, destrukcí tradičních principů vlastnického práva, zneužíváním výchovy, vzdělávání, vědy a kultury k politickým a ideologickým účelům, bezohledným ničením přírody,

a prohlašuje, že ve své další činnosti bude vycházet z tohoto zákona.

§ 1

(1) Komunistický režim a ti, kteří ho aktivně prosazovali,

- a) upíral občanům jakoukoliv možnost svobodného vyjádření politické vůle, nutil je skrývat své názory na situaci ve státě a společnosti a nutil je veřejně vyslovovat svůj souhlas i s tím, co považovali za lež nebo zločin, a to perzekucemi nebo hrozbou perzekucí vůči nim samotným, jejich rodinám a blízkým,
- b) systematicky a trvale porušoval lidská práva, přičemž zvláště závažným způsobem utlačoval některé politické, sociální a náboženské skupiny občanů,
- c) porušoval základní zásady demokratického právního státu, mezinárodní smlouvy i své vlastní zákony a prakticky tím postavil vůli a zájmy komunistické strany a jejích představitelů nad zákon,
- d) používal k perzekuci občanů všech mocenských nástrojů, a to zejména:
 - popravoval, vraždil je a žalářoval je ve věznicích a táborech nucených prací, při vyšetřování a v době žalářování vůči nim používal brutální metody včetně fyzického a psychologického mučení a vystavování nelidským útrapám,
 - zbavoval je svévolně majetku a porušoval jejich vlastnická práva,

- znemožňoval jim výkon zaměstnání, povolání nebo funkce a dosažení vyššího nebo odborného vzdělání,
 - zabraňoval jim svobodně vycestovat do zahraničí či vrátit se svobodně zpět,
 - povolával je k výkonu vojenské služby v Pomocných technických praporech a Technických praporech na neomezenou dobu,
- e) pro dosažení svých cílů neváhal páchat zločiny, umožňoval jejich beztrestné páchání a poskytoval neoprávněné výhody těm, kteří se na zločinech a perzekucích podíleli,
- f) spojil se s cizí mocností a od roku 1968 udržoval uvedený stav pomocí jejich okupačních vojsk.

(2) Za spáchané zločiny a další skutečnosti, uvedené v odstavci 1 jsou plně spoluodpovědní ti, kteří komunistický režim prosazovali jako funkcionáři, organizátoři a podněcovatelé v politické i ideologické oblasti.

§ 2

(1) Zejména pro skutečnosti uvedené v § 1 odst. 1 tohoto zákona byl režim založený na komunistické ideologii, který rozhodoval o řízení státu a osudech občanů v Československu od 25. února 1948 do 17. listopadu 1989, zločinný, nelegitímní a je zavrženíhodný.

(2) Komunistická strana Československa byla organizací zločinnou a zavrženíhodnou obdobně jako další organizace založené na její ideologii, které ve své činnosti směřovaly k potlačování lidských práv a demokratického systému.

§ 3

Odpor občanů proti tomuto režimu, který ať již jednotlivě či ve skupině na základě demokratického přesvědčení politického, náboženského či mravního projevovali odbojem nebo jinou činností nebo vědomě a veřejně vyjadřovali, na území státu i v zahraničí, a to i ve spojení s cizí demokratickou mocností, byl legitimní, spravedlivý, morálně oprávněný a je hodný úcty.

§ 4

Každý, kdo byl komunistickým režimem nespravedlivě postížen a perzekuován a nepodílel se na skutečnostech uvedených v § 1 odst. 1 tohoto zákona, si zaslouží účast a morální zadostiučinění.

§ 5

Do promlčecí doby trestných činů se nezapočítává doba od 25. února 1948 do 29. prosince 1989, pokud z politických důvodů neslučitelných se základními zásadami právního řádu demokratického státu nedošlo k pravomocnému odsouzení nebo zproštění obžaloby.

§ 6

Soud na návrh zruší či zmírní trest uložený za trestný čin, na který se nevztahuje rehabilitace podle zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, ve znění pozdějších předpisů, prokáže-li se během řízení, že jednání odsouzeného směřovalo k ochraně základních lidských a občanských práv a svobod ne zjevně nepřiměřenými prostředky. Pro účely tohoto řízení a následného odškodnění se přiměřeně použijí ustanovení § 4 a násl. zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci.

§ 7

Státní rehabilitační dluhopisy, vydané občanům, kteří mají nárok na odškodnění podle § 23 odst. 5 zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, jsou splatné do konce roku 1995.

§ 8

Vláda je zmocněna, aby nařízením napravila některé křivdy spáchané na odpůrcích komunistického režimu a na osobách, které byly postiženy jeho perzekucemi, v oblasti sociální, zdravotní a finanční.

§ 9

Tento zákon nabývá účinnosti dnem 1. srpna 1993.

Uhde v. r.

Havel v. r.

Klaus v. r.

Zdroj: *Zákon č. 198/1993 Sb.*: 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti němu. In: . Sbírka zákonů republiky Československé
Dostupné také z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=119&r=199>